

SUUDİ ARABİSTAN-İRAN İLİŞKİLERİ BAĞLAMINDA ORTADOĞU'NUN GÜNCEL SORUNLARI*

Saudi Arabia-Iran Relations and Current Issues of The Middle East

Dr. Muwafaq Adil OMAR**

Öz

Ortadoğu'da iki önemli mezhebin temsilcisi olarak Riyad ve Tahran; aralarındaki sorun ve anlaşmazlıkları kendi toprakları üzerinde değil, komşu ve bölge ülkelerde çözmeye çalışmaktadır. İran, bölgede Şii Hilali projesini gerçekleştirerek eski Fars İmparatorluğu'na özenmektedir. Suudi Arabistan-İran arasındaki anlaşmazlıklar Ortadoğu'nun güvenliğini olumsuz yönde etkilemektedir. Çünkü doğrudan birbirlerine karşılık vermeleri yerine diğer ülkelerin toprakları üzerinde vekalet savaşları yürütmektedirler. Dolayısıyla iki devlet, bölgede birçok kriz ve sorunun ortaya çıkmasına veya mevcut bir sonunun daha fazla uzamasına neden olmaktadır. İkili ilişkilerin geçmişini gözden geçirdiğimizde uzlaşma imkânının neredeyse yok olduğunu söylemek mümkündür. Bu çerçevede Irak, Suriye, Yemen ve Lübnan'daki sorunların daha fazla uzamasına neden olunmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Ortadoğu, Vekâlet Savaşları, Şii Hilali, Yaptırımlar, Terör Örgütleri.*

Abstract

Riyadh and Tehran, as two important representatives of the Middle East, are trying to solve problems and disputes between their neighboring and regional countries, not their own territories. Iran has been working on the Project of Shiite Crescent in the region, and tempted by the former Persian empire. Disagreements between Saudi Arabia and Iran negatively affect the security of the Middle East. Because, instead of directly responding to each other, continuing their proxy wars in the territory of other countries. Therefore, Riyadh and Tehran are causing many crises and problems in the region to arise or to further extend an existing ones. If we look at the history of bilateral relations between these countries, we can say that there is almost no opportunity to compromise. In this framework, their relations are causing to further elongation of th problems in Iraq, Syria, Yemen and Lebanon.

Keywords: *Middle East, Proxy Wars, Shiite Crescent, Sanctions, Terrorist Organizations.*

* Makale Gönderim Tarihi: 29.03.2018 – Makale Kabul Tarihi: 16.05.2018.

** Öğretim Üyesi, Selahaddin Üniversitesi, Hukuk ve Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyasal Bilgiler Bölümü, e-posta: muwafaq.omar@su.edu.krd

Giriş

Suudi Arabistan ve İran arasında 1928 yılında ilişkilerin kurulmasından günümüze kadar gelen süreçte ikili ilişkilere her zaman gerginlikler hâkim olmuştur. Örneğin; bölgesel siyasal değişimler ikili ilişkilere 1979 yılı öncesinde etkili olmuştur. 1973 yılında Arap ülkelerin, İsrail'den yana tutum sergilemelerinden dolayı Batılı ülkelere karşı uyguladıkları petrol satış yasağına Tahran uymamış ve bununla de yetinmeyerek petrol arzında meydana gelen düşüşü telafi etmek için bütün imkanlarını seferber etmiştir.

İran İslam Devrimi'nin 1979 yılında gerçekleşmesi, Ortadoğu bölgesi başta olmak üzere bölgesel jeopolitikte yeni bir durum meydana gelmesine neden olmuştur. Bu durum, İran'ın genelde Arap ülkeleriyle ve özelde Suudi Arabistan'la olan ilişkilerini doğrudan etkilemiştir. Devrim sonrası dönemde Suudi Arabistan-İran ilişkileri, iki ana nedenden dolayı olumsuz yönde etkilenmiştir. Birincisi; Suudi Arabistan'da etkili olan Vahhabi dini kurumudur. Tahran bu dini kurumu Suudi Arabistan'ın otoritesinin tamamlayıcı bölümü olarak kabul etmektedir. Diğerini teşkil eden husus ise Suudi Arabistan'ın askeri ve güvenlik alanlarında genellikle Amerika Birleşik Devletleri'yle (ABD) koalisyon kurarak işbirliği yapmasıdır. Dolayısıyla bu durum, İran'ın Suudi Arabistan'a karşı izlediği politikanın olumsuz etkilenmesine neden olmuştur.

İki ülke arasında bu derece bir olumsuz havanın oluşmasına rağmen İran açısından meydana gelen iki önemli meseleye işaret etmekte yarar vardır. Birincisi, İran eski Cumhurbaşkanı Muhammed Hatemi döneminde özellikle Suudi Arabistan'la anlaşmazlıkların en düşük seviyeye çekilmesinden yana bir dış politika izlenmiştir. Diğer önemli gelişme, eski Cumhurbaşkanı Haşimi Rafsanjani'nin Riyad'la güçlü ilişkilerin kurulmasından yana olan tavrı sayesinde ilişkilerin normalleşmeye doğru yönelmesidir. Rafsanjani'nin bu şekilde düşünmesi, şayet Riyad-Tahran arasındaki ilişkiler düzelerse o zaman Batı ülkelerinin İran'a uyguladıkları baskıların azalacağı kanaatini taşımaktaydı.¹

1 "Iran's Rafsanjani Calls for Improving Relations With Saudis U.S. Ties", *IBT*, <http://www.ibtimes.com/iran%E2%80%99s-rafsanjani-calls-improving-relations-saudis-restoring-us-ties-433428>, (Erişim Tarihi: 16.03.2018).

Riyad-Tahran arasında ilişkiler bahsedildiği üzere gergin olunca, gerginlik ve anlaşmazlıklar sadece iki ülke sınırları içerisinde kalmamış ve Ortadoğu'nun birçok ülkesine sızmıştır. Mezhepsel anlaşmazlıklar, İslam aleminin liderliğini yapmak ve birbirleri aleyhine nüfuzlarını arttırmak gibi nedenlerden dolayı anlaşmazlıklar alanı Irak, Suriye, Yemen ve Lübnan gibi ülkelere kadar uzanmıştır. Bölgede İran daha geniş bir nüfuzla sahip olmakta; ancak bu Riyad'ın bölgede hiçbir etkiye sahip olmadığı anlamına gelmemektedir. Hatta bazı alanlarda üstünlüğe sahip olduğundan da söz edilebilecektir.

Bu noktadan hareketle çalışmamızda ana hatlarıyla Suudi Arabistan-İran ilişkilerinin tarihsel arka planına değinilerek her iki ülkenin dış politikalarına genel bir bakış gözler önüne serilecek; ardından Riyad-Tahran arasındaki ilişkilerin Ortadoğu'daki güncel sorunları nasıl etkileyeceğine işaret edilecektir. Burada "Ortadoğu'da Suudi Arabistan-İran ilişkileri Irak, Yemen, Suriye ve Katar'da yaşanan olaylardan nasıl etkilenecektir?" sorusu yanıtlanmaya çalışılacaktır.

1. Suudi Arabistan-İran Arasındaki İlişkilerin Tarihsel Arka Planı

İran'ın Körfez Ülkeleri ve özellikle Suudi Arabistan'la ilişkisi stratejik öneme sahiptir. İki ülke arasında ortak coğrafi, tarihsel, sosyal, dini, siyasal ve ekonomik bağlar vardır. Bu hususlar doğrudan Basra Körfezi'nde bölgesel istikrarı etkilemektedir. Pehlevi döneminde (1926-1979) Suudi Arabistan-İran ilişkilerine rekabet hali hâkim olmuştur. O dönemde her ne kadar ilişkilerin normalleştirilmesi ve işbirliğinin artırılması yönünde talepler olsa da önemli meselelerde, iki ülke birbirine yakınlaşma konusunda başarılı olamamıştır. Genel olarak İran'la Körfez Ülkeleri ilişkilerini özel bir çerçeveye oturtmak mümkündür. Bir Körfezi Ülkesi olarak Suudi Arabistan; nüfus, jeopolitik konum ve Vahhabiliğin beşiği olma nedenleriyle İran için önemli bir ülke olmuştur.

1926-1979 yılları arası dönemde Suudi Arabistan ve İran ilişkileri genel olarak rekabetin hâkim olduğu bir dönem

geçirmiştir. İki ülke arasındaki siyasi ilişkiler olumsuz bir ortamda cereyan ettiyse de bazı yönlerden önemli benzerlikler taşımaktaydı ve her iki ülke bazı temel farklılıklar hariç benzer siyasi durumlarda kurulmuştur. Şah Rıza Pehlevi (1926-1941) tavandan tabana doğru hareket ederek modern bir ümmet oluşturmaya çalışmıştır. Diğer yandan Suudi Arabistan Krallığı'nın kurucusu Kral Abdülaziz bin Abdurrahman el-Suud (1902-1953), ülkesini kurarken dini ve siyasi karışımından oluşan gelenekleri temel olarak almıştır. Kral Suud'un ülkesini üzerine kurduğu temel, uzun vadede değerlendirildiğinde daha dayanıklı olup günümüze kadar süregelmiştir. Suudi Arabistan ve İran her biri farklı mezhepler benimseyerek kabul ettiseler de aralarındaki anlaşmazlıklar hiçbir zaman silahlı çatışmaya dönüşmemiştir.

İki ülke arasında ilk diplomatik ilişki, 1925 yılında Necid Sultanlığı ile Fars ülkeleri arasında kurulmuştur. Bu diplomatik ilişki, Farsların Kral Suudi ile Hicaz Kralı Ali bin Hüseyin arasında arabuluculuk yapma girişiminden oluşmaktaydı. Fakat aynı yıl Rıza Şah'ın Arabistan'ı "Ahvaz" işgal etmesinin ardından İran'ın Körfez'de gerçekleştirmek istediği plan su yüzüne çıkmıştır. Rıza Şah'ın istekleri sadece Ahvaz'ı işgaliyle son bulmamış ve Tahran'ın Birleşik Arap Emirlikleri'yle (BAE) Bahreyn'e karşı tutumu da eklenince Suudi Arabistan iyice tedirgin olmuştur. Fakat bu kadar anlaşmazlıklara rağmen İran Hükümeti, sadece 20 Mayıs 1927 tarihinde Suudi Arabistan ile İngiltere arasında imzalanan Cidde Antlaşması'na itiraz etmiştir. Çünkü bu antlaşmaya göre Suudi Arabistan İngiltere'nin kontrolü altında olduğu gerekçesiyle BAE ile Bahreyn'in iç işlerine karışmayacağını taahhüt etmiştir. İran, bu hususa karşı çıkarak Bahreyn'in kendi topraklarının bir parçası olduğunu iddia etmiş ve 26 Kasım 1927 tarihinde daha da ileri giderek Milletler Cemiyeti'ne Bahreyn'in topraklarının bir parçası olduğuna dair şikâyetle bulunmuştur.

İran, o dönemden itibaren Basra Körfezi'nin Farslara ait olduğunu, hatta isminin bile Fars Körfezi olduğunu iddia etmektedir. Bu bölge İran açısından büyük stratejik öneme sahiptir. Basra Körfezi ayrıca İran'ın tek deniz çıkış noktasıdır. Arap tarafına düşen sahiller ise ekonomik bakımdan önemlidir. Zira Basra Körfezi'nin kontrol altına alınması, Körfezin Arap ülkeleri

bölgesindeki ekonomik yaşamı denetim altına alma anlamına gelmektedir. Özellikle burada petrol ticareti, dünya çapında İran petrol ihracının genişletilmesi anlamına gelecektir. Fakat tüm bu önemli hususlara rağmen İran Şahı Rıza, Suudi Arabistan'a karşı iyi niyetini belirtmek ve ilişkileri normalleştirmek amacıyla Habibullah Han Huveyda'yı Necid ve Hicaz'da ilk İranlı diplomat olarak atamıştır. Bu girişimler, 1929 yılının Ağustos ayında Tahran'da Suudi Arabistan ile İran arasında Dostluk Antlaşması'nın imzalanmasına neden olmuştur.² Dostluk Antlaşması, iki ülke arasında siyasi, diplomatik, ticari ilişkilerin temelini atmıştır. Bu olumlu gelişmeler üzerine Rıza Şah, Huveyda'yı 1930 yılında Cidde'ye İran'ın büyükelçisi olarak atamıştır.³ Bunun üzerine 1932 yılında, ikili ilişkileri geliştirmek amacıyla Kral Suud, oğlu ve yardımcısı Prens Faysal'ı Tahran'a göndermiştir. Bu ziyaret yüksek düzeyde gerçekleştirilmesi açısından ilk olma niteliği taşımaktadır.

İkili ilişkiler 1943 yılına kadar normal halinde seyretmiş; bu yılda İranlı bir hacının Mekke'de kutsal bölgelere ihanet suçundan tutuklanıp idam cezasına çarptırılmasının ardından Suudi Arabistan-İran ilişkilerinde krize neden olmuştur. Dolayısıyla Tahran, 1944 yılının Mart ayında Suudi Arabistan'la diplomatik ilişkilerini kestiğini duyurmuş ve diplomatik ilişkilerin kesilmesi 1946 yılına kadar devam etmiştir.⁴ 1946 yılında Kral Faysal, Muhammed Rıza Şah'a gönderdiği mektupta sağlam ve güçlü temellere dayalı biçimde ilişkilerin tekrar başlama önerisinde bulunmuştur.⁵ Kral Faysal'ın mektubundan sonra ilişkiler, 1947-1953 yılları arası dönemde ortak çıkar çerçevesinde iyice gelişmiş ve özellikle petrol sanayileri geliştirme konusunda üst seviyelerde işbirliğine gidilmiştir.

1953 yılında ilişkilerde yeni bir dönem başlamıştır. Çünkü o tarihte İran'da Muhammed Musaddık Hükümeti'ne karşı Merkezi

2 Muahmed Salim El-Kuaz, *Al-İlakat As-Suudiye ve El-İraniye 1979-2011 Dirase Tarihiye Siyasiye (Suudi Arabistan Ve İran İlişkileri 1979-2011 Tarihsel ve Siyasal Bir Çalışma)*, Al-Gabda Yayınevi, Amman 2013, s. 16.

3 Said Badip, *Al-İlakat As-Suudiye El-İraniye 1932-1983 (Suudi Arabistan-İran İlişkileri 1932-1983)*, Dar As-Saki Yayınevi, Beyrut 1994, s. 40.

4 El-Kuaz, *a.g.e.*, s. 17.

5 Hayrettin Zrkli, Şbih Cezire Al-Arabiye fi Ahd Melik Abdülaziz (Kral Abdülaziz Döneminde Arap Yarımadası), Dar Al-İlim Limalayin Yayınevi, Cilt: 1, Beyrut 1982, s. 443.

İstihbarat Teşkilatı'nın (CIA) planladığı darbe gerçekleşmiş ve sonrasında Şah, İran'a geri dönmüştür. Diğer yandan 1953 yılında Suudi Arabistan'da da önemli bir değişiklik gerçekleşmiş ve Kral Suud bin Abdülaziz tahta geçmiştir. Kral Suud İran'la diplomatik, siyasi ve ekonomik yönlerden ilişkilerin gelişmesinden yana politika izlemiştir.⁶ Suud, İran'da darbe sonrası dönemde yaşananları yakından takip ederek bir süreliğine bekle gör politikası çerçevesinde gelişmelerin hangi aşamalara geçeceğini beklemiştir. Buna karşı Muhammed Rıza Şah, uğradığı prestij ve güç kaybını tekrar elde edebilmek amacıyla Suudi Arabistan'a yaklaşmayı hedeflemiştir. Ayrıca o dönem Ortadoğu'da yaşanan siyasi gelişmeler, İran-Suudi Arabistan'ın birbirine yaklaşmasını gerektirmekteydi. İngiltere'nin Basra Körfezi'ndeki varlığı ve 1955 yılında Al-Buraimi vahasını işgal etmesi gibi gelişmeler, İran'ı Suudi Arabistan'la yakınlaştırmaya iten en önemli nedenlerdendir.

1955 yılında Riyad ile Tahran'ı birbirine yakınlaştıran bir diğer önemli mesele komünizmin yayılma tehlikesiydi. Her iki ülkenin kralı, komünizmi Ortadoğu ülkelerine karşı çok ciddi bir tehdit olarak kabul ederek birlikte bölgedeki Arap ülkelerinin komünizme karşı tutumunu destekleme konusunda uzlaşmışlardır. Ayrıca Müslüman ülkeler arasındaki bölgesel krizlerin kendi aralarında çözülmesine karar verilmiştir. Bütün bu önemli meseleler 1955 yılında Kral Suud'un Tahran'a gerçekleştirdiği ziyarette ele alınmıştır.⁷

1956 yılının Kasım ayında Al-Buraimi vahası meselesi BM Güvenlik Konseyi'ne götürüldüğünde İran, Suudi Arabistan'dan yana tutum sergilemiştir. Çünkü Tahran, Bahreyn ve Körfez'in diğer bölgelerinde bulunan İranlıların, İngilizler tarafından maruz kaldıkları kötü muameleden dolayı Suudi Arabistan'ın desteğine ihtiyaç duymaktaydı.⁸ Riyad-Tahran ilişkileri o yıllarda iyi görünse de aralarında anlaşmazlıkların olmadığı anlamına gelmemekteydi; ancak anlaşmazlık söz konusu olduğunda krize veya boykota dönüşmeden kontrol altına alınabilmekteydi.

---

6 Badip, *a.g.e.*, s. 67.

7 Badip, *a.g.e.*, s. 68.

8 Badip, *a.g.e.*, s. 69.

Örneğin; Ortadoğu'da 1956 yılında meydana gelen Süveyş Kanalı krizi, Arap ve Müslüman ülkeler arasında yakınlaşma ve karşılıklı işbirliğine neden olmuştur. Özellikle Riyad-Tahran ilişkilerinin yüksek seviyelere gelmesine yardımcı olmuş ve bölge sorunlarına karşı birlikte hareket etmeleri sonucunu doğurmuştur. Ayrıca Bağdat Paktı'yla 1958 yılında Lübnan'da yaşanan siyasi kriz ile 1958 yılında Irak'ta kraliyet sisteminin devrilmesi gibi önemli gelişmelere karşı her iki ülke arasında işbirliği sağlanarak bu meselelere karşı benzer tutumlar sergilenmiştir. Ancak o dönemde iki kralın işbirliği yaptıkları en önemli husus, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) Ortadoğu bölgesine girişinin engellenmesiydi. Fakat 1960 yılında İran'ın İsrail'i bağımsız bir devlet olarak tanınması, Tahran'ın genel olarak Arap ve Müslüman ülkelerle ve özel olarak da Suudi Arabistan'la ilişkilerini olumsuz şekilde etkilemiştir. İran, durumu düzeltmek amacıyla hemen harekete geçmiş ve Arap Ligi'nde İsrail'i tanınmasının yasal nitelikli olmadığını, ayrıca İsrail'le diplomatik ilişkiler de kurulmayacağına dair garanti vermesinin ardından 1962 yılında Riyad-Tahran ilişkileri normalleşmiştir.

1956 yılında Mısır'da iktidarı ele geçiren Cemal Abdülnasır, Ortadoğu'da önemli bir konuma gelmiştir. Milliyetçilik ruhunu yeniden canlandırarak Araplar arasında lider konumuna gelmiştir. Arap milliyetçiliği hem İran hem de Suudi Arabistan'ı rahatsız etmiştir. Abdülnasır'ın bölgede izlediği politika özellikle İsrail'e karşı tutumu silahlı çatışmaya neden olmuştur. Ayrıca Abdülnasır'ın yandaşları bazı Arap ülkelerinde iktidara geçmiştir. Bu gelişmeler Ortadoğu barışına tehdit niteliğindedir. Fakat bu husus İran ile Suudi Arabistan'ın birbirine yakınlaşmasına neden olmuştur. Örneğin; 1962 yılında İran'ın o dönemki Başbakanı Ali Emîni, Arap ülkelerinde gün geçtikçe istikrarsızlığın hâkim olduğunu ve Suudi Arabistan'ın bu ülkelerin dışında olup durumunun daha iyi olduğunu belirtmiş; Abdülnasır'ın izlediği politikalar yüzünden Mısır'da da durumun çok kötü olduğunu ve İran'ın Ortadoğu'da verem gibi yayılan kargaşadan bir an önce uzak durması gerektiğine işaret etmiştir. Böylece İran da Abdülnasır'ın izlediği politikadan rahatsız olmuş; dolayısıyla Suudi Arabistan'a yakınlaşarak bahsedilen ortak tehlikeye karşı birlikte

hareket edilmesi kanaatine varmıştır.⁹ Ayrıca Yemen'de de her iki ülke Mısır'ın karşısında yer almıştır.

29 Ekim 1964 tarihinde Kral Suud'un azledilip yerine Kral Faysal bin Abdülaziz'in tahta geçmesiyle birlikte Riyad-Tahran ilişkileri daha iyiye doğru yönelmiş ve 1965 yılında Kral Faysal İran'ı ziyaret etmiştir. Kral Faysal bu ziyareti sırasında İran'ın farklı illerini gezmiş ve İranlı meslektaşısıyla birlikte olumlu görüşmeler gerçekleştirmiştir. Bu ziyaretten sonra İran Dışişleri Bakanlığı'ndan bir heyet Suudi Arabistan'ı ziyaret etmiştir. Bu ziyaretler sonucunda o yıllarda Yemen'deki gelişmelere yönelik olarak SSCB'yle ilişkilerle birlikte Körfez'e karşı oluşan Abdülnasır'ın politikalarıyla ters yönde hareket etmek gibi önemli meseleler üzerinde uzlaşma sağlanarak bu alanlarda birlikte hareket edileceği hususu üzerinde mutabakata varılmıştır.¹⁰

16 Ocak 1968 tarihinde İngiltere'nin Körfez'den en geç 1971 yılına kadar tamamen geri çekileceğini duyurmasıyla birlikte bu konu Suudi Arabistan-İran arasında krize neden olmuştur. Çünkü Suudi Arabistan, İngiltere'nin çekilme kararı dolayısıyla Kuveyt ve Bahreyn'i desteklemeye karar vermiştir. Riyad'ın bu şekilde karar alması, İran Şah'ı tarafından tepkiyle karşılanmış ve Şah bunu bölgede çıkarlarına karşı tehdit olarak algılamıştır. Böylece İran, Suudi Arabistan ile Kuveyt'i Körfez bölgesinde İngilizlerle işbirliği yapmakla suçlamıştır.¹¹ Bu gelişmeler sürecinde Bahreyn Hakimi, Şeyh İsa bin Selman al-Halife'nin Riyad'ı ziyaret edip sonradan Bahreyn'in Arap kimliğine vurgu yapması ve Körfez üzerinden Suudi Arabistan'ın Bahreyn'e kara köprüsü aracılığıyla bağlanması haberinin dolaşmasından sonra Tahran bu projeyi Bahreyn'i İran'a katma çabalarına karşı bir hamle olarak değerlendirmiştir.¹² Bu gerginlik iki ülke arasının iyice açılmasına sebep olmuştur. Böylece İngiltere'nin Basra Körfezi'nden geri çekilme kararı, bölgenin

9 Badip, a.g.e., s. 70.

10 Badip, a.g.e., s. 74.

11 Badip, a.g.e., s. 80.

12 Cemal Zekeriya Kasım, *Al-İlkat Al-İraniye Bil Mamleke Al-Arabiye As-Suudiye ve El-Haliç Al-Arabi Ala Ahd El-Usre El-Pehleviye 1925-1979 (Pehlevi Ailesi Döneminde (1925-1979) İran'ın Suudi Arabistan ve Arap Körfezi Ülkeleriyle İlişkileri)*, Arap Araştırma ve Çalışmalar Merkezi, Kahire 1993, s. 152.

güvenliğini derinden etkilemiştir. Bu krizi çözmek amacıyla Fas Kralı II. Hasan'ın girişimleriyle 1968 yılının Kasım ayında iki ülke kralları arasında bir görüşme gerçekleşmiştir. Gerçekleşen görüşmede İran Şahı Kral Faysal'a İngilizlerin geri çekilmesiyle doğacak boşluğa karşı ortak askeri savunma projesini birlikte uygulama teklifinde bulunmuştur. Zira o dönemde bölgede ve dünyada komünizm akımı yayılmaktaydı; ayrıca Akdeniz'de SSCB'nin donanması aktif haldeydi. Fakat Kral Faysal bu gibi projelerde yer almayı reddederek İslami koalisyonu tercih ettiğini belirtmiştir.¹³ Bölgenin istikrar ve güvenliğini korumak amacıyla Riyad-Tahran yeniden işbirliği yapmak zorunda kalmıştır. Bu bağlamda Arap adası ve Fars adasında egemenlik sorununu çözmek ve sınır çizgilerini belirlemek için iki ülke arasında 24 Kasım 1968 tarihinde bir antlaşma imzalanmıştır.¹⁴

Suudi Arabistan Kralı 1971 yılında Basra Körfezi'nde mevcut güvenlik sorunlarını çözmek amacıyla İran Şahına konuyla ilgili bir konferans düzenleme önerisinde bulunmuştur. Her ne kadar İran Şahı öneriyi olumlu yaklaştığını belirtmişse de 29 Kasım 1971 tarihinde BAE'ye ait üç adayı işgal etmiş ve bununla da yetinmemiş; bölgede solcuların kontrolünde olan her yeri kontrolü altına alacağını duyurmuştur.¹⁵ Bu gelişme, Suudi Arabistan-İran arasında Körfez sorunları üzerindeki işbirliği ruhunun öldüğü anlamına gelmektedir. Fakat buna rağmen 1973-1977 yılları arası dönemde özellikle 1975 yılında Kral Faysal'ın öldürülmesinin ardından iki ülke üst düzey yetkilileri karşılıklı ziyaretler gerçekleştirmiştir. 1978 yılına gelindiğindeyse İran oldukça önemli iç karışıklıklar yaşamaktaydı. Bunun üzerine İran Şahı 1979 yılının Ocak ayında ülkeyi terk ederek Mısır'a gitmek zorunda kalmıştır. Şah, 1953 yılında olduğu gibi tekrar ülkesine geri döneceği ümidiyle yurt dışına çıkmıştır. Fakat bu sefer Şah'ın ön görüşünde isabetli olmadığı ve 1979 yılında, genel olarak küresel, bölgesel ve

13 Kasım, *a.g.e.*, s. 152-153.

14 Muhammed Salim Ahmet El-Kuaz, "Alilakat As-Suudiye ve el-İraniye 1953-1979 (Suudi Arabistan-İran ilişkileri 1953-1979)", Musul Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, 2011, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), s. 160-186.

15 *Min Tarih Al-İlakat As-Suudiye ve Al-İraniye (Suudi Arabistan-İran İlişkileri Tarihinden Kareler Basra Körfezi ve Arap Adası Raporu)*, Alharamain, Sayı: 23, www.alharamain.com, (Erişim Tarihi: 17.03.2018).

özellikle Suudi Arabistan-İran ilişkileri açısından önemli dönüm noktası sayılacak İran İslam Devrimi gerçekleşmiştir.

2. Suudi Arabistan'ın Ortadoğu Politikası

Suudi Arabistan'ın devlet kurumları genel biçimde incelendiğinde, devletin farklı kurum ve kuruluşlarının Suud ailesine mensup kişiler arasında paylaşıldığı görülecektir. Dışişleri Bakanlığı da aile fertleri arasında bu dağılım sistemine tabi tutulmuştur. Söz konusu kurum yaklaşık çeyrek asır boyunca doğrudan Kral Faysal'ın kontrolü altındaydı. Zaten 1919 yılında Suudi Arabistan Krallığı'nın kurucusu Kral Abdülaziz, dışişleri bakanlığı görevini oğlu Faysal'a emanet etmiştir. O yıl yaşı on üçü geçmemesine rağmen Paris'teki barış konferansında Suudi Arabistan heyetine başkanlık etmiştir. Tabi yaşının küçük olması nedeniyle kendisine danışman sıfatıyla birkaç kişi de eşlik etmiştir. 1930 yılında Kral Faysal Dışişleri Bakanı olarak atanmış ve arada 15 ay hariç, 1962 yılına kadar bu görevde kalmıştır. Suudi Arabistan'ın bu önemli döneminde günümüze kadar gelen Suudi Arabistan'ın uluslararası düzeyde bağımsızlığını güçlendiren önemli adımlar atmıştır. Zaten 1964-1975 yılları arası dönemde kral olarak tahta oturmasının ardından da ülkenin dış politika koyucusu şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

1975 yılında Kral Faysal'ın öldürülmesinin ardından dışişleri bakanlığının çalışma şekli üzerinde ciddi değişiklikler yapılmıştır. Bunların başında o tarihe kadar Kral Faysal, dışişleri bakanlığını doğrudan krallığa bağlamış ve bütün diplomatik ilişkiler ve dışişleri bakanlığının görevi kral tarafından üstlenilmiştir. Fakat Kral Suud bin Faysal'ın tahta geçmesiyle birlikte biraz da olsa önceden olduğu gibi Kral Faysal'a bağlı kişilerden kurtulmuş olunmuş; genel olarak dışişleri bakanlığına bakıldığında Suudi Arabistan'da krallık ailesinin birçok gizli işlerini yürütmekte ve ara sıra birçok gizli görüşmelerini düzenlemekte olduğu görülmüştür. Bu temeller üzerine inşa edilen Suudi Arabistan Dışişleri Bakanlığı'nın Ortadoğu'da izlediği politikayı belirleyen hususları aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür:¹⁶

---

16 Ahmet El-Yezidi, "As-Sabit ve El-Muteyir fi As-Siyase Al-Hariciye As-Suudiye (Suudi Arabistan Dış Politikasında Sabit ve Değişkenler)", *Al-Jazeera Centere for Studies*, Doha 2014.

2.1. Körfez ve Arap Ülkelerle İlişkilerin Güçlendirilmesi

Körfez ve Arap ülkeleriyle ilişkilerin güçlendirilmesi hususu, Suudi Arabistan'ın dış politikasında önemli ve yönlendirici bir konuma sahiptir. Riyad, bu ilişkisini Suudi Arabistan'ın bölgede lider ülke ruhu çerçevesinde güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Çünkü krallığın kuruluşundan itibaren Suudi Arabistan sürekli bir şekilde Arapların ve hatta İslam aleminin öncüsü olmayı hedeflemiştir. Bugün dahi Riyad'ın bu politikasında ısrar ettiği görölmektedir.

Abdülnasır döneminde Mısır, Arap dünyasında önemli ve lider bir konuma geldiğinde; Suudi Arabistan bundan çekinmiş ve İran'la işbirliği yaparak Mısır'ın o dönem lider ülke konuma gelmesini engellemeye çalışmıştır. Daha ileri tarihlerde, yani yetmişli yılların başından itibaren Suudi Arabistan'ın Arap ve Körfez Ülkeleri arasında Irak dışli rakibi haline gelmiştir. Fakat 1980 yılında Irak'ın İran'la savaşması, Suudi Arabistan'a bu açıdan derin bir nefes aldırmiştır.

Kısacası İran-Irak arasında sekiz yıl devam eden savaştan en fazla yararlanan ülkelerden biri Suudi Arabistan'dır. Çünkü bu savaşla iki rakibinin ve aynı zamanda Müslüman ülkelerin birbirlerini zayıflatmaları, Suudi Arabistan'ın bölgedeki konumunu daha önemli kılmaktaydı. Zaten Irak'ın sekiz yıl savaşla uğraştığı dönemde Suudi Arabistan, kendi liderliğinde Irak'ı dışlayarak Körfez Ligi'ni kurmuştur. Ayrıca Bağdat, savaş sırasında Basra Körfezi'nde oluşturulan bütün güvenlik kuruluş ve ittifaklardan da dışlanmıştır. Diğer taraftan İran'da İran İslam Devrimi gerçekleşir gerçekleşmez hemen sekiz yıl Irak'la savaşması, İranlı devrimcilerin bölgedeki planlarının uygulanmasını temelden yok etmediyse de 2003 yılı sonrasına kadar ertelenmesi sonucunu beraberinde getirmiştir. Sonuçta, Suudi Arabistan'ın dış politikasının temel hedeflerinden biri olan Körfez ve Arap ülkelerle ilişkilerin güçlendirilmesi amacı, sadece Riyad'ın kontrolü altında olacak şekilde bir ilişkiyi hedeflemektedir.

2.2. İyi Komşuluk İlişkileri İlkesi ve Komşu Ülkelerin İç İşlerine Karışmamak

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Ortadoğu bölgesinin sınırları Sykes-Picot Antlaşması'na göre çizilmiştir. Doğal olmayan bu sınırlar, farklı ülkelerin böl yönet politikası sonucu kurulmasının ardından birçok sorunu beraberinde getirmiştir. Bu sorunların başında sınır çizgilerinin belirlenmesi sıkıntısı gelmektedir. Körfez Ülkeleri arasında bu sorun bariz bir şekilde ortaya çıkmıştır. Örneğin; Suudi Arabistan birçok ülkeyle kara ve deniz sınırına sahiptir. Sınır sorunlarıysa bazen ülkenin ulusal güvenliğini tehdit edecek nitelikte olup doğrudan iyi komşuluk ilişkileri ilkesini olumsuz etkilemektedir. Dolayısıyla Suudi Arabistan bir dış politika hedefi olarak komşusu olduğu ülkelerle olan sınır sorunlarını çözmek için uğraşmakta veya bölge güvenliğini tehdit edecek şekilde olan diğer Körfez Ülkeleri arasında sınır sorunlarını barışçı ve diplomatik yöntemlerle çözmeyi hedeflemektedir.

Diğer yandan özellikle Irak ve İran, Körfez Ülkeleri'nin iç işlerine karışmayı önleme amacıyla bölgesel ve küresel düzeyde Tahran ve Bağdat'ın diğer Körfez Ülkeleri'nin iç işlerine karışma girişimlerini başarısızlıkla sonuçlandırmak adına komşu ülkelerin iç işlerine karışmama ilkesine saygı duyulması temeli üzerinde durmuştur. Çünkü Irak, altmışlı yıllardan beri Kuveyt'in bağımsızlığına kuşkuyla yaklaşıp bu ülkenin kendi toprağının bir uzantısı olduğunu iddia etmiştir. Bu iddia 1990 yılında Saddam Hüseyin tarafından da gündeme getirilmiş ve Kuveyt'in Irak tarafından işgaliyle sonuçlanmıştır. Suudi Arabistan Irak'ın bu adımını kendine yönelik bir hareket olduğunu kabul etmiş ve 1990 yılından sonra Irak'a karşı oluşturulan askeri koalisyon da Suudi Arabistan'ın çabaları sonucu meydana gelmiştir. Yeniden Irak'ı zayıf düşürmeyi kendi dış politikasının bir hedefi haline getiren Riyad, Saddam rejimini zayıflatarak bölgesel ve hatta küresel konumunu korumaya çalışmıştır. Fakat 2003 yılından sonra yine Irak, Suudi Arabistan'a karşı tehdit oluşturmuştur. Saddam sonrası kurulan sistem, Riyad'ı büyük düşmanlardan biri olarak kabul etmiştir. Çünkü Irak'ta artık Suudi Arabistan'da mevcut rejimin ayrılmaz bir parçası olan Vahhabiliğin en büyük düşmanı niteliğinde olan

Şiiler iktidara geçmiştir. Burada Şiilerden kastedilen normal Şii vatandaşları değil; İran yanlısı ve aynı zamanda Suudi Arabistan düşmanı Tahran'ın nüfuzu altında olan Iraklı siyasi Şii grup ve partilerdir.

Yukarıda işaret edilen nedenlerden dolayı Suudi Arabistan dış politikasında iyi komşuluk ilkesini ileri sürmesine rağmen Irak'la bugüne kadar bu çerçevede ilişkilerini düzeltmemiştir. Buna karşın İran Devrim Muhafızları Ordusu'na (DMO) bağlı Kudüs Tugayı aracılığıyla Irak'ın güney bölgesinde Suudi Arabistan hedef alınarak gizlice sivil halka hizmet projeleri çatısı altında askeri karargâh kurma şeklindeki yerleşme çalışmalarına yıllar önce başlanmıştır. Riyad, bu tehlikenin farkına geç de olsa varmıştır. Bu bağlamda Prens Muhammed bin Selman Bağdat'la ilişkilerini farklı alanlarda geliştirmeye çalışmış ve bu yönde bazı ciddi adımlar atmıştır. Ayrıca Irak'a yakınlaşma yönünde olumlu adımlar atmaya da devam edeceği öngörülmektedir.

Bir yandan İran ile Suudi Arabistan'ın deniz sınırıyla birbirlerine komşu olmalarından dolayı diğer yandan İran'ın özellikle Yemen ve Irak üzerinden Suudi Arabistan'a karşı tehdit oluşturması nedeniyle Riyad dış politikasında, komşu ülkelerle birbirlerinin iç işlerine karışmama ilkesi üzerinde durmuştur. Buna karşın Tahran, Suudi Arabistan'ın iç işlerine, Suudi Arabistanlı Şii vatandaşlarını kışkırtma yoluyla karışmaktadır. Dolayısıyla Riyad, izlediği dış politikasında komşu ülkelerin iç işlerine karışmama ilkesine vurgu yapmaktadır.

2.3. Tarafsızlık İlkesi ve Dost Ülkelerle İşbirliği Alanlarını Genişletmek

Suudi Arabistan dış politikasında her ne kadar tarafsızlık ilkesine vurgu yapılmışsa da Riyad pratikte tarafsız davranamamış ve çıkarları doğrultusunda hareket etmiştir. Bu çerçevede İran-Irak Savaşı'nın başlamasının ardından Riyad başta savaşa karşı tarafsız olduğunu ilan etmişse de daha sonraki dönemlerde Irak'tan yana yer almıştır. 1990 yılında da Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesinin ardından Bağdat'a karşı başlatılan savaşta, Irak'a karşı tutum

sergileyerek iddia ettiği tarafsızlık ilkesine aykırı davranmıştır. Buna ilaveten Riyad'ın Filistin meselesine yaklaşımı, olması gereken düzeylerde değil hatta son günlerde Suudi Arabistan-İsrail arasında hava sahasının sivil uçaklara açıldığı duyurulmuştur. Diğer yandan Suudi Arabistan öncülüğünde Katar'a karşı son dönemde atılan adımlar, Suudi Arabistan'ın yaşanan gelişmelere karşı tarafsız davranmadığının açık birer kanıtıdır.

Dost ülkelerle iyi ilişki kurma hususuna gelince; genel olarak iki başlık altında ele almak mümkündür. Batılı dost ülkeler ile Müslüman ve Arap dost ülkelerle ilişkiler şeklinde ayrılabilir. Riyad, ABD başta olmak üzere Batı Ülkeleriyle ilişkisinin iyi olmasına özen göstermektedir. Bu tür ülkelerle ilişkisini genişletmek amacıyla dev ekonomik projelerin gerçekleştirilmesi politikasını izlemektedir. Riyad-Washington arasında son dönemde imzalanan yüz milyarlarca ABD doları değerinde sözleşmeler bu bağlamda değerlendirilmelidir.¹⁷ Diğer yandan dost Arap ve Müslüman ülkeleri kazanmak için da aynı yöntem kullanılmaktadır. Örneğin; Suudi Arabistan, bu politikasını Mısır ve Sudan gibi iki önemli ülkeye karşı kullanmaktadır. Kısacası Riyad, tarafsızlık ilkesini ve dost ülkelerle işbirliğini geliştirme politikasını sadece çıkarları çerçevesinde uygulamaktadır.

Yukarıda sıraladığımız hususlar, Suudi Arabistan'ın genel olarak dış politikasında önemli belirleyici faktörlerdir. Bu faktörlerin yanında Suudi Arabistan'ın bağımsızlığından 2015 yılına kadar devam eden dönemde bir diğer önemli özelliği de dış politikasının muhafazakâr pragmatik nitelikli olduğu hususudur. Çünkü Suudi Arabistan, 1932 yılında Kral Abdülaziz Al-Suud tarafından kurulduğundan itibaren Kral Abdullah bin Abdülaziz Al-Suud'un ölümüne kadarki dönemde bazı değişmeyen dini ve milli ilkeler üzerine kuruludur. Böyle davranmaktaki hedef, ülkede toplumun farklı kesimleri arasında birlik beraberliği sağlayarak yerel düzeyde istikrarlı bir hava yaratmaktır. Ayrıca dışarıda ülkesine

17 "Hezihi Ebrez El-İtfakiyat Hilal Ziyaret Trump İla As-Suudiye (Trump'ın Suudi Arabistan Ziyareti Sırasında İmzaladığı Anlaşmalar)", *CNN Arabic*, Mayıs 2017, www.google.iq/amp/s/arabic.cnn.com/business/2017/21/saudi-us-ahreements-signed-trump-visit%3Famp, (Erişim Tarihi: 21.03.2018).

karşı çevre bölgelerden güvenliğini ve çıkarını tehdit eden her şeyi yok edip ortadan kaldırmaktır.¹⁸

2005-2015 yılları arası dönemde Kral Abdullah'ın iktidarda olduğu sürede, idealizm ekolüne "Selefizme" yakın bir çizgi izlenmiştir. Böyle bir dış politika izlenmesinin nedeni, 11 Eylül 2001 olayları dolayısıyla Riyad'a karşı oluşan olumsuz hava ve imaj kaybından kurtulmak olmuştur. Zira bu dönemde özellikle teröristleri finansa etme gibi Suudi Arabistan'da mevcut eğitim sistemi ve iç kültür alanlarında Riyad'a çok sayıda suç yönlendirilmiştir.¹⁹

2015 yılında Kral Selman bin Abdülaziz'in tahta geçmesiyle oğlu Muhammed bin Selman'a ülke çapında önemli yetkiler verilmiştir. Başta 2015 yılında veli veliaht görevine getirilen Muhammed bin Selman, geçen yılın Haziran ayında veliaht olarak atanmıştır.²⁰ Muhammed bin Selman, babasının 2015 yılında tahta geçmesiyle birlikte çok önemli değişikliklere imza atmış ve yapılan değişiklikler doğrudan dış politikaya da yansımıştır. Özellikle Ortadoğu'da Suudi Arabistan'ın izlediği politikada ciddi değişime gidilmiştir. İran'ın nüfuzunu bölgede sınırlamak, Riyad'ın dış politikasında gerçekleşen en önemli değişikliktir. Çünkü Suudi Arabistan İran'ın özellikle Sünni ağırlıklı bölgelerde nüfuzunu arttırmasını güvenliğini tehdit olarak algılamaktadır. Bu çerçevede Riyad, 2015 yılının Mart ayında Yemen'de Kararlılık Fırtınası adında bir askeri operasyon başlatmıştır. Suudi Arabistan, 2015 yılına kadar sorunları çözmeye çalıştığında özellikle silahlı çatışmaya girmekten kaçınılmaktaydı. Ancak Yemen'de Riyad açısından durumun çok tehlikeli boyutlara gelmesinden ötürü böyle bir yönetime başvurmak zorunda kalmıştır. Bu gelişmeler ışığında Suudi Arabistan'ın önümüzdeki dönemlerde Ortadoğu politikasında ciddi değişikliklerin yaşanacağı öngörülmektedir.

---

18 El-Yezidi, *a.g.e.*, s. 6.

19 El-Yezidi, *a.g.e.*, s. 7.

20 "Sudur Adet Min El-Avamir El-Malakiye (Bazı Krallık Kararları Çıkmıştır)", *Suudi Arabistan Press Ajansı*, www.spa.gov.sa/1641876, (Erişim Tarihi: 20.03.2018).

3. İran'ın Ortadoğu Politikası

İran coğrafi konumu, tarihi, yüzölçümü, nüfus ağırlığı, askeri gücü, doğal kaynaklar zenginliği açısından Ortadoğu'nun önemli ülkelerinin başınsa yer almaktadır. Dünyada Şii mezhebinin liderliği rolünü üstlenmesi, bölgesel ve küresel düzeylerde etkili bir konuma gelmesine yardımcı olmuştur. Fakat Tahran, izlediği iç ve dış politikalar sonucunda Basra Körfezi ve Ortadoğu bölgesinde karışıklık ve istikrarsızlığa neden olmuştur. Burada İran ile Basra Körfezi ve Ortadoğu ülkeleri arasındaki ilişkilerin doğasına değinilmeye çalışılacaktır. Bu meselenin ele alınması için İran ile Körfez Ülkelerinin birbirlerine yakınlaşmalarına ve uzaklaşmalarına neden olan faktörlere değinmekte yarar vardır.

İran, dış politikası stratejisine uygun biçimde Körfez Arap Ülkeleri, özellikle Suudi Arabistan ile ilişkilerini normalleştirmek istemektedir. Fakat BAE'ye bağlı üç ada sorunu, Tahran ile bu ülkeler arasındaki ilişkilerin normalleşmesi önündeki en büyük engel olarak görülmektedir. Böylece ara sıra Tahran'ın bu ülkelere yakınlaşmasını sağlayan bazı gelişmeler yaşanmakta ve bazen de uzaklaşmasını gerekli kılan sorunlar ortaya çıkmaktadır.²¹

1979 yılında İran İslam Devrimi'nin gerçekleştirilmesinin ardından Tahran'ın dış politikasının en önemli hedeflerinden biri devrimi ihraç politikasıydı. Diğer yandan Humeyni İslam aleminde lider konumuna gelmeyi hedeflemekteydi. Devrimin gerçekleştiği ilk günlerde bu husus fazla belli edilmemiş; fakat daha sonraki dönemlerde İslam Dünyası'nda lider olma amacı dış politikanın temellerinden birini oluşturmuştur. Bu bağlamda İran-İrak Savaşı patlak vermiştir. Yani bu savaşın sebeplerinden biri de Humeyni'nin Irak üzerinden ve devrim ihraç politikası aracılığıyla diğer Müslüman ülkelere açılarak kendini İslam Dünyası'nda lider konumuna getirmektir.²² Zaten İran, bu politikasına Humeyni'nin ölümüne kadar devam etmiştir. Haşimi Rafsancani 1989-1997 yılları arası dönemde ve ardından 1997-2005 yılları arası dönemdeyse Muhammed Hatemi'nin cumhurbaşkanlığı

21 Rafat Selah, *Al-İlaka Beyna Al-Arap ve İran: Mısır Numuzecen (İran ile Araplar Arasındaki İlişki: Mısır Örneği)*, Dar Aş-Şuruk, Kahire 1999, s. 20-28.

22 Daha fazla bilgi için bkz.: Mehmet Seyfettin Erol, "İran Perspektifinden Yeni Döneme Yönelik 'İşbirliği' Modelleri", *Türk Yurdu*, Cilt: 34, Sayı: 318, 2014, s. 16-17.

süresinde dünya ülkelerine açılma girişimleri sonucunda dünyayla iletişim kurulması hedeflenmiştir.

İran sürekli bir biçimde Körfez Arap Ülkeleriyle ilişkilerini düzeltmek amacıyla ilişkilerin normalleştirilmesi yönünde ilk adımı atarak girişimci ülke sıfatıyla yakınlaşmaya çalışmıştır. Bu girişimlerin ilki İran eski Cumhurbaşkanı Muhammed Hatemi'nin döneminde olmuştur. Özellikle İran o yıllarda medeniyetler arası diyalogun başlatılması ve komşu ülkeler ile dünyaya açılma politikaları çerçevesinde gerçekleşmiştir.²³ İran'ın bu yeni dış politikası bölge ülkeleri arasında koordinasyon ve işbirliği temelleri üzerine kurulmuştur. Bunun yanı sıra bölge ülkeleri arasındaki mevcut sınır sorunlarına ve mezhepsel, etnik, ideolojik anlaşmazlıklara diyalog yoluyla herkesin rızası çerçevesinde çözüm üretmek istemekteydi. Tahran'ın o dönemki güvenlik teorisi; ortak şekilde uzun vadeli güvenliğin sağlanmasının fakına varılması, mevcut küresel güvenliğe aykırı olmaması ile kültürel, toplumsal, ekonomik ve siyasal alanlara değinecek unsurları içermekteydi.²⁴

İran'ın Körfez Arap Ülkeleri'ne karşı izlediği dış politikasını yönlendiren bazı önemli meseleler vardır; bunları aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür:²⁵

1. Körfez Arap Ülkeleri'nin benimsedikleri Sünni mezhep ile İran'ın resmi olarak kabul ettiği Şii mezhep arasındaki mezhepsel temellere dayalı anlaşmazlıklar. Bu anlaşmazlıklar sadece Suudi Arabistan ile İran arasında yaşanan bir olaydan ziyade daha geniş bir yelpazeye yayılan bir sorundur. Özellikle 2003 yılında Irak'ın ABD tarafından işgalinin ardından İran, bölgeye iyice açılmış Humeyni'nin devrim ihracı politikasına ciddi ve tehlikeli bir şekilde geri dönüş yapmıştır. Zaten çalışmamızın odak noktasını İran-Suudi Arabistan arasında bölgeye yayılan mezhepsel çatışma sorunu oluşturmaktadır.

23 "İran...At-Tarih ve As-Sevra (As-Sevra El-İraniye Min Vichet Nazar İraniye) (İran...Tarih ve Devrim (İran Gözünden İran Devrimi))", *Al Moqatel*, <http://www.moqatel.com/openshare/Behoth/Siasia21/Thawralran/index.htm>, (Erişim Tarihi: 18.03.2018).

24 Muhammed el-Sait Abdilmumin, *At-Takarup Al-İrani Al-Halici-Silah Zul Haddeyn İran-Körfez Yakınlaşması İki Başlıklı Silah, Şebeket İslam Online*, Amman 2005, s. 13-17.

25 Muhsin Emin Zade, "At-Tahavulat Ac-Ciyupolitikiye ve Al-Amn Al-Kavmi fi İran (Jeopolitik Dönüşümler ve İran'da Ulusal Güvenlik)", *Ortadoğu Gelişmeleri Forumu*, Sayı: 84, Haziran 1999, s. 101.

2. İran-Suudi Arabistan arasında petrol satış sorunu, 2015 yılında İran ile P5+1 ülkeleri arasında imzalanan nükleer anlaşmanın ardından petrole yönelik yaptırımların kalkmasıyla birlikte yeniden Riyad-Tahran arasında yaşanmıştır. Bu rekabet Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü'nün (OPEC) belirlediği üretim miktarına uymayarak dünya petrol fiyatı üzerinden birbirlerini etkileme şeklinde gerçekleşmiştir. Petrol ve enerji faktörü bazı dönemlerde ikili ilişkileri olumlu yönde etkilemesine rağmen günümüzde bu konu rekabet meselesi haline gelmiştir. 2014 yılından itibaren 2016 yılının sonuna kadar petrol fiyatlarının ciddi şekilde düşmesinde Suudi Arabistan'ın rolü göz ardı edilemeyecektir. Çünkü o dönemde Suudi Arabistan hem Rusya hem de İran'a ekonomik yönden zarar vermek amacıyla böyle bir yöntemle başvurmuştur. Böylece her iki ülke de birbirlerine karşı petrolü bir dış politika aracı olarak kullanılmaktadır.
3. İran ara sıra Körfez, Umman Denizi ve Hürmüz Boğazı'nda deniz kuvvetleri aracılığıyla tatbikat yaparak gücünü göstermeye çalışmaktadır.²⁶ Bu tatbikatların gerçekleştirilmesi Arap Körfezi Ülkeleri'ne gözdağı verme niteliğindedir.
4. 1991 yılından itibaren ciddi bir şekilde ABD'nin Basra Körfezi'ndeki askeri varlığı ve Basra Körfezi ülkeleri, Bağdat'ın düşmesinden sonra İran'ın kontrolü altında olan zayıf bir Irak'ın oluşmasından endişe duymaktadır. Çünkü Irak'ın bölgedeki önemli stratejik konumunun avantajları, Irak'ı kontrolü altına alan tarafa geçecektir. Diğer yandan ABD de İran ve Körfez Ülkeleri'nin yakınlaşmasından yana değildir. Şayet bu yakınlaşma gerçekleşirse Körfez de doğrudan ABD'nin çıkarına ters olacaktır. Dolayısıyla Washington, böyle bir yakınlaşmanın gerçekleştirilmesi için şimdiye kadar uygun zemin hazırlamamış ve önümüzdeki dönemlerde de hazırlamayacağı öngörülmektedir. Bu sebepten dolayı Körfez Ülkeleri'yle 11 Eylül 2001 olayları sonrası ABD'ye karşı gelmek amacıyla bir yakınlaşma söz konusu olmuştur.²⁷

26 "Munaverat Askeriye İraniye Zahme Bimuzik Hurmuz (İran'ın Hürmüz Boğazı'nda Büyük Askeri Tatbikatı)", *Al-Jazeera*, 2015, <http://www.aljazeera.net/news/international/2015/2/25/هرمز/بعضيق-ضخمة-إيرانية-عسكرية-مناورات>, (Erişim Tarihi: 14.03.2018).

27 Heysem Muzahim, "Uşruna Sene Min Umur Ac-Cumhuriye Al-İslamiye (İran İslam Cumhuriyeti'nin Yirmi Yılı)", *Ortadoğu Gelişmeleri*, Sayı: 92, Şubat 2000, s. 174-189.

5. Körfez Arap Ülkeleri, İran'ın nükleer programından ciddi şekilde kaygı duymaktadır. Aynı zamanda 2015 yılında İran ile P5+1 ülkeleri arasında imzalanan nükleer anlaşmadan rahatsız olmuşlardır. Çünkü Washington-Tahran yakınlaşması ve İran'ın Batılı ülkelerle iyi ilişki kurması sonucu, İran bölgede özellikle Suudi Arabistan ile diğer Arap Körfez Ülkeleri karşısında güçlü bir konuma gelecektir. Suudi Arabistan ABD'yle işbirliği çerçevesinde İran'la yapılan nükleer anlaşmanın iptali veya başarısız kılınması için çaba harcamaktadır.²⁸ Riyad'ın bu yöndeki çabaları, ABD'nin tek taraflı olarak nükleer anlaşmadan geri çekilmesi sonucunu doğurmuştur.

Yukarıda işaret edilen hususlar, İran'ın Ortadoğu politikasını şekillendirmektedir. 2001 yılında Afganistan ve 2003 yılında Irak'ın ABD tarafından işgal edilmesi, İran'ın Ortadoğu politikasında temelli bir değişikliğe neden olmuştur. İran o tarihe kadar yukarıda da işaret edildiği gibi dünya ülkelerine açılmaya ve Müslüman ülkelere yakınlaşarak İran'ın da katılımıyla bölgede bir güvenlik sisteminin kurulması için çalışırken; bu iki önemli gelişme Rafsancani ve Hatemi dönemlerinde İran'ın küresel güvenlik sistemine uyacak biçimde dünya ülkelerine açılım çabalarını derinden sarsmıştır. Özellikle 2003 yılında Irak'ın işgal edilmesinin ardından oluşan otorite boşluğunu iyi değerlendiren Tahran, Humeyni'nin 1979-1989 yılları arasında ortaya attığı devrim ihrac politikasını uygulamaya geçmiştir. İran DMO'suna bağlı Kudüs Tugayları, General Kasım Süleymani'nin komutasında bu misyonu üstlenmiştir. Devrim ihracı eylemini uygulama ve bu yönde gerekli adımları atma görevleri, bahsi geçen silahlı askeri birime bırakılmıştır. DMO, İran'da Dışişleri Bakanlığı aracılığıyla Irak, Lübnan, Suriye ve Yemen gibi Tahran için stratejik öneme sahip ve devrim ihracı politikasının uygulanması bakımından önemli olan bu ülkelerdeki İran'ın büyükelçilik görevlerine kendine yakın isimleri veya Irak örneğinde olduğu gibi doğrudan DMO'daki

---

28 Recai Selama El-Cerabiya, "Al-İstiraciye Al-İraniye Ticah al-Amn El-Kavmi Al-Arabi fi Mantakat Aş-Şarq Al-Awsat (1979-2011) (İran'ın Ortadoğu Bölgesinde Arap Ulusal Güvenliğine Karşı Stratejisi (1979-2011))", Ortadoğu Üniversitesi, 2012, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), s. 68-69.

generallerden birini atamaktadır.²⁹ Bu da DMO'nun İran'ın özellikle Ortadoğu politikasının şekillenmesinde önemli role sahip olduğunu kanıtlamaktadır. Kısacası İran'ın dış politikasının şekillendirilmesi ve yönlendirilmesi gibi önemli meseleler, yürütme organı yerine doğrudan İran Dini Rehberi Ayetullah Ali Hameney tarafından gerçekleştirilmektedir.

4. Suudi Arabistan-İran İlişkileri ve Ortadoğu'nun Güncel Sorunları

Suudi Arabistan'ın 1932 yılında kuruluşundan günümüze kadar söz konusu olan sürece genel olarak baktığımızda, Ortadoğu'daki en güçlü ve dış rakibinin İran olduğunu göreceğiz. Bazı dönemlerde mecbur kaldıklarından dolayı işbirliği yaptılarsa da silahlı çatışma aşamasına varmadan ilişkiler genelde gerginliğini korumuştur. Bu gerginlik 2003 yılında Irak'ın ABD güçleri tarafından işgal edilmesinin ardından Riyad-Tahran hattında ciddi sorunların yaşanmasına neden olmuştur.

Suudi Arabistan; ekonomik, nüfus, askeri ve dini alanlarda Ortadoğu bölgesinde önemli bir ülke konumundadır. Buna karşı İran'ın da ekonomik, nüfus, askeri ve dini bakımlardan Ortadoğu bölgesindeki etkinliğini incelediğimizde, Suudi Arabistan'dan daha önemli olduğunu söylemek mümkündür.

Riyad-Tahran arasında yaşanan kriz ve sorunların başında, mezhepsel ayrışmalar yer almaktadır. Bu temel sorun bugün Ortadoğu'da yaşanan birçok krizin patlak vermesine neden olmuştur. Günümüzde Irak, Suriye, Lübnan, Yemen, Bahreyn gibi ülkelerde yaşanan sorunların temeli, Riyad-Tahran arasında yaşanan Şii-Sünni mezhep ayrışmasıdır. Bu bağlamda Ortadoğu'daki bazı önemli güncel sorunları aşağıdaki gibi sıralayabiliriz.

4.1. Riyad-Tahran Hattında Irak Krizi

2003 yılında Irak'ta Saddam rejiminin devrilmesinin ardından ciddi bir otorite boşluğu doğmuştur. Bu otorite boşluğu, bölgesel

29 Mustafa Ad-Duleymi, "Limazha Defaat İran Bimusayid Süleymani Sefiren Leha fi Bağdat (Neden İran Süleymani'nin Yardımcısını Irak'a Büyük Elçi Olarak Atadı)", *Arabi 21*, <https://arabi21.com/story/977747/بغداد-في-سفيرا-لها-في-بغداد>, (Erişim Tarihi: 17.03.2018).

düzeyde İran ve Suudi Arabistan tarafından doldurulmaya çalışılmış ve Irak adeta bu iki kutup arasında vekaleten savaşın önemli bir sahası haline gelmiştir. Ortadoğu'da Irak her zaman dengelerin değişmesinde ve oluşmasında stratejik öneme sahip olmasından dolayı; bölgesel ve küresel güçlerin hedefi ve gündeminden hiçbir zaman düşmemiştir. Zaten Tahran'ın Ortadoğu'ya açılımı da Irak'ta doğan otorite boşluğunu değerlendirerek Iraklı Şiileri kullanmak suretiyle gerçekleşmiştir.

Tahran klasik dış politikası olan devrimi ihraç ilkesini, Irak'tan başlamak münasebetiyle bölgeye açılarak uygulamaya çalışmıştır.³⁰ Bu bağlamda DMO, Irak'ta uzun vadeli kalmak amacıyla kendisine benzer askeri milis güçlerini oluşturmuştur. Tahran, Lübnan'da seksenli yılların başında Hizbullah'ın başarılı biçimde İran'ın emellerine hizmet edecek şekilde varlığını günümüze kadar sürdürebilmiş ve birçok defa Hizbullah'ı hem Ortadoğu ülkelerine karşı baskı aracı olarak kullanmış hem de Lübnan'da azınlık olan Şiileri, Hizbullah üzerinden ülkenin vazgeçilmez siyasi ve askeri kurumu haline getirmiştir. İran, Hizbullah örneğini özellikle Irak'ta aynen uygulamayı planlamış ve bu yönde de ciddi adımlar atmıştır. 2003 yılından 2014 yılına kadar İran, Irak'ta Kudüs Tugayları aracılığıyla farklı Iraklı Şii milis güçlerini kurdurmuştur. Bu Şii silahlı milis güçlere eğitim, silahlanma ve mali destek sağlama şeklinde her türlü yardımı sağlamıştır. 2014 yılının Haziran ayında Necef, dini merci Ayetullah Ali Sistani'nin fetvasını³¹ değerlendirerek 2003 yılından o tarihe kadar kurup desteklediği Şii milis güçlerini birleştirme fırsatına ulaşmıştır. Aslında Sistani'nin fetvası, Devlet'ül Irak ve Şam (DEAŞ) terör örgütünün Irak'ta önemli konuma geldiği bir zamanda verilmiştir. O dönemde Irak'ın düzenli ordusu büyük hezimete uğramasından dolayı artık DEAŞ terör örgütüne karşılık vermez bir durumdaydı. Bunun üzerine Şii gençlerin silahlanıp teröre karşı mücadele etmelerini farz kılan fetva, Tahran tarafından sinsice kullanılarak mevcut Şii milis güçlerini birleştirmiştir.

30 Kadir Ertaç Çelik, "İslam Devrimi Sonrası İran'da Kimlik ve Dış Politika: Konstrüktivist Bir Bakış", *Bölgesel Çalışmalar Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, Yaz 2016, s. 265-266.

31 Necef'in büyük dini merci Ayetullah Ali es-Sistani'nin 13 Haziran 2014 tarihinde DEAŞ'a karşı çıkardığı fetvanın orijinal Arapça metni için bkz.: <https://www.sistani.org/arabic/in-news/24909/>, (Erişim Tarihi: 22.03.2018).

Fetvadan üç gün sonra Haşdi Şabi adında Şii milis güçlerinden oluşan bir heyetin kurulmuş ve bu heyet doğrudan Irak Başbakanı'na bağlanmıştır. Fakat Tahran bununla yetinmeyip Irak Parlamentosu'nda 26 Ekim 2016 tarihinde, Haşdi Şabi Heyeti yasaının oy çokluğu yöntemiyle çıkarılmasına neden olmuştur. 2003 yılından itibaren Irak Parlamentosu'nda çıkarılan yasalar, genellikle bütün tarafların uzlaşması sonucu çıkarılmıştır. Haşdi Şabi heyeti yasaının oy çokluğu yöntemiyle gündeme gelmesi, sadece İran destekli Iraklı Şii parlamenterler tarafından desteklendiğinin net bir kanıtıdır. Böylece İran, DMO'ya benzer bir kurumu da Irak'ta kurmanın yasal ve meşru zeminini atmıştır.

Suudi Arabistan bu duruma karşı çıkmış ve birçok Suudi Arabistanlı yetkili, Haşdi Şabi hedefinin Irak'ta istikrarı sağlamak yerine güvenliği bozmak olduğunun altını çizmiştir. Samer es-Sabhan, o dönemin Suudi Arabistan'ın Bağdat Büyükelçisi, Bağdat'tan Haşdi Şabi milis güçlerini eleştirerek açıkça bu milis güçlerin İran tarafından desteklendiklerini, Irak'ta mezhepsel ayrımcılığı körüklediğini ve Irak toplumu tarafından kabul edilmeyen bir milis gücü olduğunu belirterek Riyad'ın Haşdi Şabi Heyeti'ne karşı tutumunu açıkça ilan etmiştir.³²

Suudi Arabistan, 2003 yılından beri Irak'a radikal Sünnileri göndermekle suçlanmaktadır. Ayrıca Irak emniyet güçleri tarafından çok sayıda Suudi Arabistanlı genç tutuklanmıştır. 2006-2007 yıllarında Irak'ta mezhepsel çatışmalar zirveye ulaşmış ve bu çatışmaların arkasında, Tahran ve Riyad yer almıştır. Kısacası Irak'ta mezhepsel temellere dayalı rekabet ve çatışmaların Iraklı vatandaşlar aracılığıyla vekaleten bir savaş niteliğinde olduğu açıkça görülmüştür.

Bir yandan ABD başkanlığına Trump'ın geçmesi diğer yandan 2015 yılında Kral Selman bin Abdülaziz'in tahta geçmesi gibi iki önemli olay, Suudi Arabistan'ın Ortadoğu'da İran'ın nüfuzunu sınırlandırmak amacıyla ciddi adımların atılmasına yardımcı

32 "Samir es-Sabhan Milişyat el-Haşd aş-Şabi Tuecic At-Tavatur At-Tayfi (Samir es-Sabhan: Haşdi Şabi Milis Güçleri Mezhepsel Ayrımcılığı Körüklemektedir)", <http://www.alkulasa.net/artical/779/> / ثامر-السيهان-مليشيات-الحشد-الشعبي-تؤج (Erişim Tarihi: 25.03.2018).

olmuştur. Prens Muhammed bin Selman, babası üzerinde sahip olduğu etki sayesinde Suudi Arabistan'ın geleceğini ilgilendiren meselelerde karar verici konuma gelmiştir. Prens Muhammed iç ve dış politikada reform sayılacak nitelikte gelişmelere imza atmıştır. Ortadoğu'da Yemen'e askeri müdahalede bulunmak, İran'ın genel olarak bölgede nüfuzunu sınırlandırma girişimleri ve ciddi biçimde Irak'a yaklaşım Bağdat'ı Arap Dünyası'ndaki eski konumuna geri dönüşü için büyük çabalar harcaması³³ gibi bölge dengesini değiştirebilecek nitelikte bazı adımlar atmıştır.

Daha önce de işaret ettiğimiz gibi İran'ın nüfuzunu sınırlamanın yolu Irak'tan geçecektir. Geç de olsa sonuç olarak Riyad bu gerçeğin farkına varmıştır. Bu bağlamda Suudi Arabistan, Irak Başbakanı Haydar el-İbadi'yi destekleme kararı almış ve İran'a yakın isimlerin bu göreve gelmesini engellemeye çalışmaktadır. Mayıs 2018 Irak Genel Seçimleri'ne hazırlık sürecinde ABD, Suudi Arabistan ve diğer Arap ülkeleri, mevcut Başbakan Haydar el-İbadi'yi desteklerken; İran Haşdi Şabi'nin siyasi kanadını oluşturan seçim listesini doğrudan desteklemiştir. Fakat Tahran'ın yumurtalarının tamamını aynı sepete koymadığını göz önünde bulundurduğumuzda, mevcut diğer Şii parti ve gruplarını da desteklemekte olduğu ifade edilebilecektir. Haydar el-İbadi seçimleri kazansa dahi bahsi geçen kişiye de dış politikası ve çıkarı çerçevesinde destek sağlama, İran'ın alternatifleri arasında gelmektedir. Buna karşın Suudi Arabistan son yılda Bağdat'a yaklaşım amacıyla Samir Es-Sabhan'ın yerine daha ılımlı yeni bir büyükelçi atayarak Bağdat ile diplomatik ilişkilerinin kopmamasını hedeflemektedir. Ayrıca Suudi Arabistan Dışişleri Bakanı Adil el-Cubeyir'in 25 Şubat 2017 tarihinde Irak'ı ziyaret etmesi, el-İbadi hükümetine güvenin artması yönünde atılan bir adım olarak değerlendirilebilir. Yaklaşık 27 yıldan sonra Suudi Arabistanlı yüksek düzeyli bir yetkilinin Bağdat'ı ziyaret etmesi, Riyad'ın Irak'a yaklaşmada ne kadar kararlı olduğunu göstermektedir. Diğer yandan Irak Başbakanı birkaç defa Suudi Arabistan'ı, Kral Selman'ın davetlisi olarak

33 "At-Takarub As-Suudi Al-İraki-Safha Tubarikuha Washinton ve la Taruk Tahran (Suudi Arabistan-Irak Yakınlaşması Washington'un Desteklediği ve İran'ın Hoşuna Gitmeyen Yeni Bir Sayfa)", *DW*, <http://www.dw.com/ar/-التقارب-السعودي-العراقي-صفحة-تباركها-واشنطن-ولا-تروق-/a-41079993>, (Erişim Tarihi: 22.03.2018).

ziyaret etmiştir. Fakat önümüzdeki günlerde Suudi Arabistan, Riyad-Bağdat ilişkileri bakımından dönüm noktası sayılabilecek bir gelişme meydana gelecek; bunu da Prens Muhammed bin Selman'ın Irak'a gerçekleştireceği ziyaret teşkil edecektir.³⁴

Prens Muhammed'in söz konusu ziyareti gerçekleşirse Irak'ta Riyad-Tahran arasındaki çekişme ve rekabetin daha da artacağı öngörülmektedir. Her ne kadar Prens Muhammed'in Irak ziyareti Suudi Arabistan dışişleri bakanlığı tarafından teyit edilmese de önümüzdeki dönemlerde bu ziyaretin gerçekleşeceği ön görülmektedir. Prens Muhammed, Iraklıları kazanma ve daha üst düzeyli yetkililerinin ziyaretleri için uygun zemin hazırlanması amacıyla Suudi Arabistan, Irak'a karşı izlediği dış politikasında önemli değişiklikler yapmış ve özellikle Iraklı gençleri muhatap alacak bazı girişimleri olmuştur. Irak stadyumları üzerine uygulanan ambargonun kaldırılması yönünde Suudi Arabistan uluslararası düzeyde ağırlığını Bağdat'tan yana kullanmış ve 29 Şubat 2018 tarihinde Basra Stadyumu'nda Irak milli takımı ile Suudi Arabistan milli takımı arasında dostluk maçı yapılmıştır. Riyad'ın bu çabaları sonucunda yıllardır Irak stadyumlarına karşı uygulanan ambargo tamamen kalkmadıysa da sınırlı bir şekilde kaldırılmıştır. Yani ambargo bütün stadyumlar üzerinden değil Basra, Kerbela ve Erbil Stadyumları üzerinden kaldırılmıştır.³⁵ Diğer yandan el-İbadi ile Kral Selman arasında gerçekleşen son telefon görüşmesinde, Suudi Arabistan'ın Bağdat'ta büyük bir stadyumun inşa edilmesi kararını aldığı Iraklı Başbakan'a iletilmiştir. İnşa edilecek stadyumun Riyad'ın Bağdat'a ve Iraklı sporseverlere hediyesi olduğu duyurulmuştur. İki ülke arasında ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi ve ticaret hacminin artırılması, Riyad'ın Irak'la üzerinde uzlaşma sağlamak istediği bir diğer önemli konudur. Bugüne kadar iki ülke yetkilileri arasında gerçekleşen görüşmelerde bu konu ele alınmış ve bu yönde Riyad-Bağdat arasında işbirliği üzerine koordinasyonu sağlamakla yükümlü bir konsey kurulmuştur.

34 "Hezih Al-Kuvvat Al-Askeriye Elleti Tuamın Ziyaret Muhammed Bin Selman İla Al-İrak (Bunlar Muhammed bin Selman'ı Korumakla Görevli Askeri Güçlerdir)", <https://www.inp.plus/news/32957>, (Erişim Tarihi: 27.03.2018).

35 Muhammed Halil, "El-İttihad Al-Asiyevi Yuakid Ala Raful Hazır An Al-Melayip Al-İrakiye (Asya Birliği Irak Stadyumları üzerinden Ambargonun Kaldırıldığını Teyit Etti)", *ALSUMARIA*, <https://www.alsumaria.tv/news/231974/العراقية-الملاعب-عن-الحظر-رفع-يؤكد-الاتحاد-الاسيوي>, (Erişim Tarihi: 23.03.2018).

Tahran, yukarıda işaret ettiğimiz gelişmelere karşı sessiz kalmamıştır. Örneğin; Prens Muhammed'in Irak'ı ziyaret edeceği haberinin medyada dolaşmasıyla birlikte hemen kendine yakın Iraklı Şii isimler aracılığıyla söz konusu ziyarete karşı harekete geçmiştir.³⁶ Özellikle basın ve medyada Suudi Arabistan'a yıllardır Irak'a terörist gönderme suçunu yönlendirerek Suudi Arabistanlı yetkililere karşı geniş çaplı bir dezenformasyona başlamıştır. Diğer yandan Mayıs 2018 Irak Genel Seçimleri'nde özellikle Haşdi Şabi milis güçlerine yakın isimlerden birini başbakanlık görevine getirmeye çalışmaktadır. Ayrıca Irak Parlamentosu'na nüfuzu altında olanları sürmek için çaba harcamaktadır.

Sonuçta Suudi Arabistan, 2015 yılından önceki döneme kıyasla önümüzdeki günlerde Irak'a daha akıllı ve mantıklı bir şekilde girmeye çalışmaktadır. Riyad'ın bu adımdan Iraklılara *"Bakin biz İranlılar gibi ülkenizi bütün alanlarda bozguna uğratmak ve güvenliği ortadan kaldırmaya gelmedik; biz Irak'ın egemenliğine ve bağımsızlığına saygı duyarak aramızdaki işbirliğini geliştirmeye geldik."* mesajını vermek istemektedir. Çünkü artık Iraklılar, İran'ın Irak'ın genişlemesini istemediğinin ve ülkeyi tüm alanlarda bozguna uğrattığının, Irak pazarlarına kalitesiz ve ucuz mallar göndererek Iraklıları zarara uğrattığının, üstelik İran'dan akan birçok su kaynağını kestiğinin geç de olsa farkına varmıştır. İşte Riyad, bu noktadan hareket ederek İran'ın nüfuzunu Irak'ta zayıflatmayı hedeflemekte ve bu yönde ciddi adımlar atmaktadır. Böylece önümüzdeki dönemde Riyad-Tahran rekabetinin Irak'ta daha ileri düzeylere varacağı ve kontrollü davranılmadığı takdirde Irak'ta genel durumun daha da kötüye giderek Riyad açısından ikinci bir Yemen vakası ortaya çıkabileceği öngörülmektedir.

4.2. Suudi Arabistan-İran İlişkilerinde Yemen Krizi Çıkmazı

Yemen'de mevcut krizin bir tarafı olup doğrudan İran'a bağlı olan Husiler, asıl olarak Bedrettin Husi'ye bağlıdır. Bedrettin

36 "Al-Hazali Yuallik Ala Ziyaret Bin Selman Lil Irak... Bimaza Talabehu? (Hazali bin Selman'ın Irak Ziyaretini Yorumladı... Ondan Hangi Talepte Bulunuldu?)", *arabi21*, <https://arabi21.com/story/1079366/الغزالي-يطلب-على-زيارة-ابن-سلمان-للعراق-بماذا-طالبه>, (Erişim Tarihi: 23.03.2018).

Husi'nin oğlu Hüseyin Husi, 2004 yılında İran tarafından öldürülen eski Yemen Cumhurbaşkanı Ali Abdullah Salih rejimi ile Husiler arasında gerçekleşen ilk çatışmada öldürülmüştür. Böylece 2004 yılından kardeşi Abdülmelik Husi, cemaatin başına geçmiştir.³⁷ Tahran, Arap Baharı dalgası sonucu Yemen'de 2011 yılında yaşanan olayları değerlendirerek İran'ın bölgeye açılma politikası çerçevesinde siyasi ve askeri bir oluşum şeklinde kendini tanıtmıştır. Husilerin sayıları hakkında net bir belge olmamasına rağmen 2013-2014 yıllarında Genel Ulusal Diyalog Kongresi'nde toplam 565 sandalyeden sadece 25 sandalyeyle temsil edilmeyi kabul etmeleri, bize genel olarak Husilerin toplam nüfusa göre gerçeğe yakın bir oran hakkında bilgi vermektedir. Bu da Husilerin toplam nüfusa oranının %6'yı geçmediğini göstermektedir.³⁸ Ancak İran, Lübnan'da Hizbullah örneğinden hareket ederek Husilerin azınlık olmasına rağmen söz konusu grubu silahlandırarak ülkede güçlü bir konuma getirmiştir. Fakat 2011 yılında Yemen'in de Arap Baharı dalgasına kapılmasını değerlendirerek halk arasında yayılmıştır. Böylece Husiler, her geçen gün halkın mevcut Yemen yönetimine karşı tepkisini lehine çevirerek 21 Eylül 2014 tarihinde başkent Sana'yı kontrol altına almıştır.

Sana'nın Husiler tarafından kontrol edilmesinin ardından Birleşmiş Milletler (BM) girişimleriyle Ulusal Ortaklık ve Barış Anlaşması çerçevesinde Yemen'de farklı siyasi gruplar arasında dengeyi sağlamak amaçlanmıştır. Bu anlaşmaya göre Husilerin talebi üzerine en geç bir ay içerisinde teknokrat bir hükümetin kurulması yer almıştır. Ayrıca bu anlaşmaya göre cumhurbaşkanına danışmanlık yapacak isimlerin Husilerden seçilmesi üzerinde de uzlaşma sağlanmıştır. Ancak Husiler o tarihten itibaren bu anlaşmaya ek olan güvenlik ve askeri eki imzalamaktan çekinmiştir. Çünkü bu eke göre bütün siyasi ve askeri grupların silahtan

37 Rauf Süleyman Abu Abid, "El-Husiyun: Ad-Davur ve El-Mevki fi Lubat At-Tavazunat El-İklimiye-Ad-Devliye (Husiler: Bölgesel-Uluslararası Dengelerde Rolü ve Konumu)", *Arap Araştırma ve Çalışmaları Enstitüsü*, Stratejik ve Geleceği Öngörme Zinciri, 28 Ekim 2012, s. 16-26.

38 Ahmet Yusuf Ahmet, "Ezmet Yemen... Halaka fi Muselsel İnkışaf Ad-Devle Al-Vataniye Al-Arabiye (Yemen Krizi... Ulusal Arap Devletinin Bulunması Dizisinde Yeni Bir Daire)", *Afak El-Mustekbal*, Cilt: 4, Sayı: 27, 2015, s. 26-27.

arındırılarak devletten çalınan ve silahlı milislerin eline geçen silahların tamamının devlete geri verileceği hususu yer almıştır.³⁹

Bu gelişmelerden sonra Husiler, siyasi taraflar arasında uzlaşmanın zor olduğunu ve çıkmaza girdiğini duyurarak tek taraflı bir anayasa hazırladıklarını ilan etmiştir. Husilerin hazırladıkları anayasaya göre mevcut parlamento lağvedilerek 551 üyeden oluşan ulusal meclisin kurulması ve ülke yönetimininse Ulusal Meclis'in iki yıl olan geçiş yönetimi süresince beş üyeden oluşan Başkanlık Konseyi'ni seçmesi ve konseyin doğrudan "Yüksek Devrim Konseyi" nin denetiminde olacağı hususlarını kapsamaktaydı. Anayasanın hazırlanış şekli ve içerdiği maddeler daha fazla Humeyni'nin liderliğinde gerçekleşen İran İslam Devrimi'ne benzemektedir.⁴⁰ Husiler bu kararları aldıkları sırada Yemen Cumhurbaşkanı Abdurabbu Mansur el-Hadi, 2015 yılının Şubat ayında Sana'dan kaçarak Aden'e gitmiştir. El-Hadi, Aden'den Husilerin aldıkları tüm kararları iptal ettiğini duyurmuştur. Söz konusu kişinin bu adımı hem yerel hem de uluslararası düzeyde destek görmüştür.⁴¹

Yemen'de ana hatlarıyla 2004 yılından günümüze kadar meydana gelen gelişmelerin, sıradan yaşanan türden olaylar olmadığını söylemek mümkündür. Çünkü Yemen'de iki önemli kutup vardır; birincisi İran'ın azınlık olan Husiler üzerinden Yemen'in tamamını kontrolü altına alma girişimi bağlamında oluşturduğu kutuptur. Bu bağlamda Tahran, Yemen'i kontrol etmekle iki önemli hedefi elde etmiş olur. Birincisi; Suudi Arabistan'a komşu olacak ve Yemen üzerinden Riyad'a ciddi bir tehlike oluşturacaktır. Gerçekten de İran, Husiler aracılığıyla İran yapımı balistik füzelerle Riyad'a birkaç defa saldırmıştır.⁴² Durum

39 Ulusal Ortaklık ve Barış Anlaşması'nın orijinal tam Arapça metni için bkz. <http://www.sabanews.net/ar/news369099.htm>, (Erişim Tarihi: 25.03.2018).

40 Ahmet, *a.g.m.*, s. 28.

41 "Hurub Haadi İla Aden...Zacca ve İstiğlal el-Meyukif (El-Hadi'nin Aden'e Kaçışı...Yankı ve Durum İstismarı)", *Al Alam*, <http://www.alalam.ir/news/1678954/> -هروب-هادي-الى-عدن-ضجة-، (Erişim Tarihi: 19.03.2018).

42 "Washington: Sevarih El-Husiyin İraniyye (Washington: Husilerin Füzeleri İran Yapımıdır)", *Al Jazeera*, <http://www.aljazeera.net/news/arabic/2017/12/14/> -واشنطن-صواريخ-، (Erişim Tarihi: 28.03.2018).

böyle olunca 26 Mart 2015 tarihinde Mısır, Sudan, Ürdün, Fas ve Arap Ligi üyelerinin katılımlarıyla Suudi Arabistan öncülüğünde Yemen'de Husilere karşı "Kararlılık Fırtınası" isminde bir askerî harekât başlatılmıştır. Riyad, yukarıda değinildiği gibi Husilerin 2015 yılı Şubat ayından itibaren cumhurbaşkanı karargâhını abluka altına almalarıyla tek taraflı olarak anayasa ilan etmelerinden sonra askeri müdahalede bulunmak zorunda kalmıştır. Ayrıca "Kararlılık Fırtınası" Operasyonunu ABD de destekleyerek operasyona her türlü lojistik yardım sağlamıştır.⁴³

Yemen'de yaşanan olaylar detaylı bir biçimde incelendiğinde, bir yanda ABD, Suudi Arabistan ve diğer Arap ülkeleri yer alırken karşı tarafta İran ve Rusya'nın üstü kapalı olarak Husileri desteklediği görülecektir. Çünkü BM Güvenlik Konseyi tarafından çıkarılan 2216 sayılı kararda, 14 ülke kararın alınması yönünde olumlu oy kullanırken; Rusya çekimser kalarak Suudi Arabistan öncülüğünde Yemen'de askeri müdahaleye üstü kapalı olarak olumsuz yaklaşmıştır. Ayrıca 26 Şubat 2018 tarihinde BM Güvenlik Konseyi'nde İngiltere'nin girişimi sonucu ABD ve Fransa'nın desteğiyle İran'ın Yemen'de Husilere silah verme durumunun kınanmasını içeren bir karar taslağı hazırlanmış; fakat oylama sırasında Rusya'nın vetosuna takılmıştır. Bu da Rusya'nın da İran'ı destekler şekilde Yemen krizine el attığı anlamına gelecektir.⁴⁴ Böylece Yemen, Irak'tan sonra Riyad ve İran arasında rekabet sahası açısından ikinci önemli ülke olarak yer almaktadır. Ayrıca Suudi Arabistan'ın Yemen'de doğrudan askeri müdahalede bulunması, durumun ne kadar ciddi olduğunu göstermektedir. Böylece önümüzdeki dönem içerisinde, Yemen'deki rekabetin daha geniş bir alana yayılacağı ve krizin daha da büyüme ihtimalinin varlığı üzerine yapılacak bir tahmin, yanlış bir ifade olmayacaktır.

43 "Asifet El-Hazım... Amerike Tedum As-Suudiye lojistiyen ve İstihbaratiyen ve bil İstihdaf ve Beritaniya Tuiyd ve Tusni (Kararlılık Fırtınası... ABD Suudi Arabistan'ı Lojistik ve İstihbarat Alanlarından Destekliyor İngiltere ise Operasyonu Desteklemektedir)", *CNN Arabic*, <https://arabic.cnn.com/middleeast/2015/03/26/yemen-us-support-coalition-strikes-urgent-1>, (Erişim Tarihi: 20.03.2018).

44 "Rusya Tuchiz İdanet İran... ve Amerika Tnedid tahmuna el-İrhab (Rusya İran'ı Kınama Girişimini Geri Püskürttü... ABD Bu Davranışı Eleştirerek: Terörü Koruyorsunuz)", *Al Arabia*, <https://www.alarabiya.net/ar/arab-and-world/yemen/2018/02/27/> -روسيا-تمنع-اعتماد-قرار-أممي-، (Erişim Tarihi: 22.03.2018).
-یران-یاایمن-تصرفات-،.html, (Erişim Tarihi: 22.03.2018).

4.3. Suriye’de Riyad-Tahran Çekişmesi

İran’ın Akdeniz’e açılma hedefi, vazgeçilmeyen stratejileri arasında yer alır. Bu hedefin yerine getirilmesi açısından Suriye, Tahran için en uygun alana haizdir. Ortadoğu ve dünyada yaşanan olay ve gelişmelere karşı uygun bir tavır sergilemek ve her krizi kendi lehine fırsata çevirme hususunda İran’ın yetenekli bir ülke olduğunu söyleyebiliriz. Arap Baharı dalgasına kapılan bir diğer ülke de Suriye’dir. Rejimin barışçıl yöntemlerle yürütülen ayaklanmalara şiddetli biçimde karşılık vermesi üzerine, ülkenin istikrarı temelden sarsılmıştır. Oluşan güvenlik boşluğunu fırsat bilen bölgesel ülkeler, farklı Suriyeli gruplara destek sağlamaya başlamıştır. İran Suriye’yle arasında tarihi bir bağa sahip olduğundan ötürü duruma, mevcut rejime yardım bahanesiyle müdahale ederek; Tahran’a bağlı Şii silahlı grupları desteklemeye başlamıştır. Bu kadarla yetinmeyip Irak, Lübnan, Afganistan ve Pakistan gibi ülkelere de Şii milis güçlerini Suriye’de Şii kutsal bölgeleri koruma adıyla Suriye’ye göndermiştir. Bu milis güçler günümüze kadar Suriye’de mevcut ve Beşar Esad rejimine yakın silahlı gruplara yardım etmektedir. Fakat İran’ın Suriye’deki müdahalesi, geçici nitelikte değildir. Irak, Lübnan ve Yemen’de olduğu gibi hazırladığı milis güçleri kalıcı şekilde eğiterek bölgeye yerleştirmiştir.

2015 yılında Rusya Suriye’ye asker göndermiş ve krize doğrudan müdahale etmiştir. Böylece Rusya’nın müdahalesi mevcut karmaşık durumu tam anlamıyla çıkmaza sokmuştur. Diğer yandan ABD, Suriye’de karışıklıkların başladığı günden itibaren krizin kontrol altına alınması yönünde adım atması yerine oldukça pasif davranmış, hatta kendisinin terör örgütü olarak tanıdığı grupların uzantılarına destek sağlamıştır.

Suudi Arabistan, İran’ın gün geçtikçe Suriye’de nüfuzunun artmasına karşı Suriye muhalefetine yer alan bazı gruplara destek sağlayarak Tahran’ın nüfuzuna karşı denge oluşturmaya çalışmıştır. Ayrıca krizin başından beri Suriye’nin geleceğinde Esad rejiminin yeri olmadığını altını çizmiş ve Suriye’nin Arap Ligi

üyeliği dondurulmuştur.⁴⁵ Riyad, atılan bu adımlarda başat bir rol oynamıştır. Diğer yandan Suriye muhalefetinin merkezi Riyad'da kurularak farklı grupları içinde barındırmaktadır.

Rusya'nın Ortadoğu sorunlarına Suriye üzerinden girerek ağırlığını kurmaya çalışması, Riyad'ın dikkatinden kaçmamıştır. Dolayısıyla Suudi Arabistan, Suriye krizinde Rusya'yla çok fazla karşı karşıya gelmekten çekinmekte; bu da ABD'nin Suriye krizinde pasif kalması sebebiyle meydana gelmektedir. Suriye krizinde Riyad-Tahran başta olmak üzere vekâleten savaş yöntemi yürütülmektedir. Ayrıca sadece bu iki ülkenin rekabet ettiğini iddia etmek doğru olmayacaktır; çünkü hem bölgesel hem de uluslararası düzeyde söz konusu krize müdahale eden ABD ve Rusya gibi önemli ülkeler de yer almaktadır. Dolayısıyla Suriye'de sorunların çözümünün kolay olmayacağı ve daha fazla sivilin hayatına mal olacağı tahmin edilmektedir.

4.4. Katar Krizi ve Riyad-Tahran Rekabeti

Suudi Arabistan, BAE, Bahreyn ve Mısır Sünni birer Müslüman ülke özelliğinde ABD'nin yakın müttefiki olmalarına rağmen; Sünni Müslüman ve aynı zamanda ABD'nin müttefiki olan Katar'ı, bölgenin istikrar ve güvenliğini bozmak amacıyla mezhepsel terör örgütlerini desteklemek suçundan dolayı dışlayarak Doha'ya karşı ambargo kararını birlikte almışlardır. Bununla birlikte Katar'ın İran'la iyi ilişkiler kurması, özellikle Suudi Arabistan'ın tepkisine neden olan temel sebeplerden biridir. Çünkü Trump'ın ABD'de başkan olarak seçilmesinin ardından Riyad-Washington birlikte hareket etmek suretiyle İran'ın bölgedeki nüfuzunu sınırlama konusunda kararlı görülmektedir. Ayrıca Riyad'ın iddiası; Doha-Tahran arasındaki işbirliğinin genişlemesi, ABD-Suudi Arabistan'ın bahsedilen ortak hedeflerinin uygulanmasını engelleyeceği yönünde kanaat belirtmektedir.

Katar'ın bölgedeki önemli sorunlarla ilgili arabuluculuk rolünü üstlenmesi, Riyad'ı rahatsız eden bir diğer önemli meseledir.

45 "Maza Yani Talik Uzviyet Suriye Bil Jamia Al-Arabiya (Suriye'nin Arap Ligi'nde Üyeliğinin Askıya Alınması Ne Anlama Gelir?)", *Al Jazeera*, <http://www.aljazeera.net/news/arabic/2011/11/13/مآذا-يعني-تعلیق-عضوية-سوريا-بالجامعة>, (Erişim Tarihi: 18.03.2018).

Filistin sorunu, Suriye’de siyasi arabuluculuk girişimleri, Afrika, Sudan ve Lübnan’da insani nitelikte müdahaleleri gibi tutumları, Suudi Arabistan ve ABD’nin tepkisine neden olmuştur. Çünkü Katar’ın arabuluculuk rolü üzerine kurulu Ortadoğu politikası, doğrudan Riyad’ın Ortadoğu politikası çerçevesine aykırıdır. Zira Suudi Arabistan bölgede ABD’nin bakış açısı, Suudi Arabistan’ın yönelimleri bağlamında olmasından yanadır.

Suudi Arabistan açıkça Katar’la ilişkilerini kestiğini duyurduğunda, iddiasına göre Katar’ın çok sayıda terör örgütünü desteklediğine ve bunların arasında Müslüman Kardeşler Örgütü’nün bulunduğu özellikle vurgu yapılmıştır. Arap Baharı sonucunda Müslüman Kardeşler’in birçok ülkede iktidara geçmesi, Suudi Arabistan ve BAE gibi dikta rejimle yönetilen ülkeleri rahatsız etmiştir. Bu çerçevede Mısır’da Muhammed Mursi’ye karşı gerçekleşen askeri darbeyi desteklemişlerdir. Riyad ve Abu Dabi bu kadarıyla da yetinmeyip Müslüman Kardeşler Örgütü’nü destekleyen taraflara karşı ciddi şekilde önlemler almıştır.⁴⁶

Suudi Arabistan’ın öncülüğünde Arap ülkelerin Katar’ı dışlamaları ve Doha’ya ambargo uygulamaları, Katar’ın İran’a daha da yakınlaşması sonucunu beraberinde getirmiştir. Tahran, alışıktığımız yeteneği çerçevesinde bu krizi de kendisi için fırsata çevirerek Katar’la işbirliği alanlarını genişletmiş ve Doha’ya her türlü lojistik desteği sağlamaya hazır olduğunu duyurmuştur. Özellikle Suudi Arabistan üzerinden Katar’a gönderilen malzeme ve gıda maddelerindeki eksikliklerin bir bölümü İran tarafından telafi edilmiştir. Siyasi alanda da Katarlı ve İranlı yetkililer arasında ilişkiler daha fazla pekiştirilmiştir. Fakat İran’la ilişkilerin belli bir aşamadan sonra Katar’ın bağımsızlığına karşı olumsuz biçimde etki yaratabileceği öngörülmektedir. Çünkü İran bu meseleleri çok iyi bir biçimde kendi nüfuzunu genişletmek amacı için değerlendirme yeteneğine sahiptir. Her ne kadar iki ülkenin durumu farklı olsa da İran, Suriye’ye başta rejime yardım sunma amacıyla girmiş; daha sonra Suriye’de ahtapot gibi hareket ederek nüfuzunu geniş

46 Selah Ad-Dehani, “Me Esbap At-Tavattur Ma Katar...ve Maza Turid Ar-Riyad ve Abu Zabi Min Ad-Devha (Katar’la Yaşanan Gerginliğin Sebepleri Nelerdir...Riyad ve Abu Dabi Doha’dan Ne İstiyor?)”, *Arabi 21*, <https://arabi21.com/story/1011846/> - ما أسباب التوتر- مع-قطر-وماذا-تريد-الرياض - وأبوظبي-من-الدوحة (Erişim Tarihi: 16.03.2018).

bir alana yayabilmıştır. Dolayısıyla Katar krizinin devam etmesi halinde, yaşanan gelişmelerin büyük ölçüde Tahran'ın lehine kayacağı öngörülmektedir.

Sonuç

Suudi Arabistan'da 2015 yılında Kral Selman bin Abdülaziz'in tahta geçmesiyle birlikte oğlu Prens Muhammed bin Selman'a geniş yetkiler tanınmış ve fiilen ülkeyi yöneten kişi konumuna gelmiştir. Prens Muhammed'in ağırlığı 21 Haziran 2017 tarihinde veliyaht olarak ilan edilmesinden sonra daha da artmış ve ülkede istediği adımı atabilecek konuma gelmiştir. Prens Muhammed'in etkili olmasıyla birlikte Suudi Arabistan'ın iç ve dış politikasında önemli değişikliklere gidilmiştir. Dış politikada artık öncelik, İran'ın Ortadoğu bölgesinde sahip olduğu geniş nüfuzunun önüne geçmeye yönelik verilmiştir. Çünkü 2003 yılından itibaren Irak'ın işgaliyle Tahran'ın nüfuzu müthiş bir şekilde artış göstermiş ve geç de olsa Suudi Arabistan bunun farkına varmıştır. Dolayısıyla Riyad, İran'ın Ortadoğu'da nüfuzunu sınırlandırmanın yolunun Irak'tan geçtiği kanaatine varmıştır. Bu çerçevede Irak'la olan ilişkilerini ne pahasına olursa olsun düzeltmeyi hedeflemektedir. Zaten bu yönde ciddi adımlar atmış ve atamaya da devam edeceği görülmektedir. Riyad, Irak'ta doğrudan Iraklılara hitap edecek projeler üretme yöntemiyle İran'ın nüfuzunu sınırlama yoluna başvurmuştur. Tahran da Riyad'ın attığı bu adımlara karşı sessiz kalmayarak yıllardır Irak'ta oluşturduğu nüfuzunu kolayca kaybedecek durumda olmadığı mesajını vermektedir. Özellikle Haşdi Şabi milis güçlerini kullanarak Irak'ta iktidarı, meydan ve sahaları kontrolü altına almış durumdadır. Dolayısıyla Suudi Arabistan-İran arasında en şiddetli rekabetin Irak'ta gerçekleşeceği öngörülmektedir.

Yemen, Riyad-Tahran arasında rekabet konusu olan bir diğer önemli ülkedir. Yemen, Suudi Arabistan'a komşu ülke konumundadır. İran, doksanlı yıllarda azınlık olan Husilere destek sağlayarak Yemen'de etkili bir konuma gelmelerini hedeflemiştir. Yemen 2011 yılında Arap Baharı dalgasına kapılan ülkelerden biri haline gelince Tahran, Husileri hemen harekete geçirerek nüfuz alanını, silah zoru ve ülkenin istikrarını sarsma çerçevesinde arttırmıştır. İran Devrim Muhafızları Ordusu bu fırsatı iyice

değerlendirip güç kullanarak iktidara geçmeye çalışmıştır. Fakat Tahran'ın bu girişimine Riyad sesiz kalmamış ve Arap koalisyonuna öncülük ederek Yemen'de Husilere karşı Kararlılık Fırtınası harekâtını başlatmıştır. Bu bağlamda Yemen üzerinde de söz konusu ikili arasındaki rekabetin kolayca sona ermeyeceği tahmin edilmektedir.

Suriye, halkın 2011 yılında Arap Baharı dalgası çerçevesinde mevcut iktidara karşı direndiği bir diğer ülkedir. Fakat bahsi geçen ülkeye İran'ın doğrudan müdahale etmesi, durumu daha da vahim bir aşamaya taşımıştır. Çünkü Tahran, farklı ülkelerden Şii milis güçlerini, kutsal mekânları korumak amacıyla Suriye'ye göndermiştir. Buna karşı Suudi Arabistan, Esad rejiminin Suriye'nin geleceğinde yerinin olmadığını savunup muhalefete destek sağlayarak İran'a karşılık vermeye çalışmaktadır. Suriye'ye müdahale eden ülkelerin sayısı diğer ülkelere göre çok daha fazladır. ABD ve Rusya gibi iki önemli güç de Suriye krizinde yer almaktadır. Dolayısıyla Suriye'deki durum oldukça karmaşık bir hal almış ve yakın dönemde çözülmesi uzak bir ihtimal olarak belirmiştir.

Körfez krizi şeklinde de adlandırılan Katar krizi, Suudi Arabistan-İran arasında sıkıntı ve anlaşmazlık konusu olan bir diğer konudur. Katar, alan ve nüfus olarak küçük bir ülke olmasına rağmen ekonomik bakımdan çok zengin bir ülkedir. Dolayısıyla sahip olduğu mali güç aracılığıyla bölgede arabulucu rolüne soyunmuş ve Tahran'la iyi ilişkiler tesis etmiştir. Bu durum Riyad tarafından bir tehlike olarak algılanmış ve bu hususu önlemek amacıyla Katar'a karşı ambargo uygulanmıştır. Katar krizi kolay çözülebilecek gibi görünmemekte; özellikle İran'ın Katar'a yaklaşması sonucu, Doha'nın doğrudan Tahran'ın kontrolü altına düşme riski hala sürmektedir. Çünkü İran; Irak, Lübnan, Yemen ve Suriye gibi ülkelerde Şii milis güçleri aracılığıyla ilgili ülkeleri kontrolü altına almıştır. Bu gidişle Katar'ı da aynı sonunun beklediği yorumu yapılabilecektir.

Ortadoğu'nun güncel sorunların neredeyse tamamında Suudi Arabistan ve İran ikilisi, birbirlerine zıt bir pozisyonda karşımıza çıkmaktadır. Her ne kadar Suudi Arabistan yalnız görünse de

ABD gibi uluslararası düzeyde önemli konuma haiz devletlerin desteğini elde edebilmiş ve bu minvalde büyük miktarlarda para harcamaktadır. Örneğin; ABD'yi yanında yer alması konusunda ikna edebilmek için söz konusu ülkeyle yüz milyarlarca ABD doları değerinde sözleşmeler imzalamıştır. Fakat buna karşı İran da farklı ülkelerde Şii milis güçlere büyük miktarlarda askeri ve mali destek sağlamaktadır. Bu da İran'ın ekonomik durumunu kötü bir seviyeye getirmesine sebep olmuştur. Bahsedilen durum haliyle İran'ın bölgesel faaliyetlerini olumsuz etkilemektedir. Ayrıca Riyad, İran'la imzalanan nükleer anlaşmanın başarısız kılınmasını istemektedir. Çünkü bu anlaşma İran'a mali ve ekonomik açılardan rahat bir nefes aldırarak niteliktedir. Böylece yukarıda da işaret ettiğimiz gibi Ortadoğu sorunlarının çoğunda işaret edilen iki ülkenin olumsuz katkıları görülmekte ve gelecekte bölgeyi olumsuz şekillerde etkileyecekleri öngörülmektedir.

KAYNAKÇA

“Al-Hazali Yuallik Ala Ziyaret Bin Selman Lil İrak ...Bimaza Talabehu? (Kayıs Hazali Bin Selman’ın Irak Ziyaretini Yorumladı... Ondan Hangi Talepte Bulunuldu?”, *arabic21*, <https://arabi21.com/story/1079366/-بماذا-للعراق-بماذا-ابن-سلمان-للغراق-بماذا-طالبه>, (Erişim Tarihi: 23.03.2018).

“Asifet El-Hazım... Amerike Tedum As-Suudiye lojistiyen ve İstihbaratiyen ve bil İstihdaf ve Beritaniya Tuyid ve Tusni (Kararlılık Fırtınası... ABD Suudi Arabistan’ı Lojistik ve İstihbarat Alanlarından Destekliyor İngiltere ise Operasyonu Desteklemektedir)”, *CNN Arabic*, <https://arabic.cnn.com/middleeast/2015/03/26/yemen-us-support-coalition-strikes-urgent-1>, (Erişim Tarihi: 20.03.2018).

“At-Takarub As-Suudi Al-İraki-Safha Tubarikuha Washinton ve la Taruk Tahran (Suudi Arabistan-Irak Yakınlaşması Washington’un desteklediği ve İran’ın Hoşuna Gitmediği Yeni Bir Sayfa)”, *DW*, <http://www.dw.com/ar/-تقارب-السعودي-العراقي-صفحة-تباركها-واشنطن-ولا-تروق-لطهران/a-41079993>, (Erişim Tarihi: 22.03.2018).

“Hezihi Al-Kuvvat Al-Askeriye Elleti Tuamın Ziyaret Muhammed bin Selman İla Al-İrak (Muhammed bin Selman’ı Korumakla Görevli Askeri Güçler Bunlardır)”, *INP+*, <https://www.inp.plus/news/32957>, (Erişim Tarihi: 27.03.2018).

“Hezihi Ebrez El-İtifakiyat Hilal Ziyaret Trump İla As-Suudiye (Trump’ın Suudi Arabistan Ziyareti Sırasında İmzaladığı Anlaşmalar)”, *CNN Arabic*, Mayıs 2017, www.google.iq/amp/s/arabic.cnn.com/business/2017/21/saudi-us-agreements-signed-trump-visit%3Famp, (Erişim Tarihi: 21.03.2018).

“Hurub Haadi İla Aden... Zacca ve İstiğlal el-Meyukif (El-Hadi’nin Aden’e Kaçışı... Yankı ve Durum İstismarı)”, *Al Alam*, <http://www.alalam.ir/news/1678954/>, (Erişim Tarihi: 19.03.2018).

“Iran’s Rafsanjani Calls for Improving Relations with Saudis U.S. Ties”, *ibtimes*, <http://www.ibtimes.com/iran%E2%80%99s-rafsanjani-calls-improving-relations-saudis-restoring-us-ties-433428>, (Erişim Tarihi: 16.03.2018).

ABDULMUMİN, Muhammed el-Sait, *At-Takarup Al-İrani Al-Halici-Silah Zul Haddeyn (İran-Körfez Yakınlaşması İki Başlıklı Silah)*, Şebeket İslam Online, Amman 2005.

ABU ABİD, Rauf Süleyman, "El-Husiyun: Ad-Davur ve El-Mevki fi Lubat At-Tavazunat El-İklimiye-Ad-Devliye (Husiler: Bölgesel-Uluslararası Dengelerde Rolü ve Konumu)", *Arap Araştırma ve Çalışmaları Enstitüsü*, Stratejik ve Geleceği Öngörme Zinciri, 28 Ekim 2012, s. 16-26.

AD-DEHANI, Selah, "Me Esbap At-Tavattur Ma Katar... Ve Maza Turid Ar-Riyad ve Abu Zabi Min Ad-Devha (Katar'la Yaşanan Gerginliğin Sebepleri Nelerdir... Riyad ve Abu Dabi Doha'dan Ne İstiyor?)", *Arabi21*, <https://arabi21.com/story/1011846/> -22-2222222-2222222-22222-222222-2222-22-2222222-222222 222222-222, (Erişim Tarihi: 16.03.2018).

AD-DULEYMI, Mustafa, "Limazha Defaat İran Bimusayid Süleymani Sefiren Leha fi Bağdat (Neden İran Süleymani'nin Yardımcısını Irak'a Büyük Elçi Olarak Atadı)", *Arabi 21*, <https://arabi21.com/story/977747/>-لماذا دفعت-إيران-بمساعدة-سليمان-سفير-إليها-في-بغداد, (Erişim Tarihi: 17.03.2018).

AHMET, Ahmet Yusuf, "Ezmet Yemen... Halaka fi Muselsel İnkişaf Ad-Devle Al-Vataniye Al-Arabiye (Yemen Krizi... Ulusal Arap Devletinin Bulunması Dizisinde Yeni Bir Daire)", *Afak El-Mustekbal*, Cilt: 4, Sayı: 27, 2015, s. 26-27.

BADİP, Said, *Al-İlakat As-Suudiye El-İraniye 1932-1983 (Suudi Arabistan-İran İlişkileri 1932-1983)*, Dar As-Saki Yayınevi, Beyrut 1994.

ÇELİK, Kadir Ertaç "İslam Devrimi Sonrası İran'da Kimlik ve Dış Politika: Konstrüktivist Bir Bakış", *Bölgesel Çalışmalar Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, Yaz 2016, s. 251-274.

EL-CERABİYA, Recai Selama, "Al-İstiraciye Al-İraniye Ticah al-Amn El-Kavmi Al-Arabi fi Mantakat Aş-Şarq Al-Awsat (1979-2011) (İran'ın Ortadoğu Bölgesinde Arap Ulusal Güvenliğine Karşı Stratejisi (1979-2011))", Ortadoğu Üniversitesi, 2012, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

EL-KUAZ, Muhammed Salim Ahmet, "Alilakat As-Suudiye ve el-İraniye 1953-1979 (Suudi Arabistan-İran İlişkileri 1953-1979)", Musul Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, 2011, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

EL-KUAZ, Muhammed Salim, *Al-İlakat As-Suudiye ve El-İraniye 1979-2011 Dirase Tarihiye Siyasiye (Suudi Arabistan-İran İlişkileri 1979-2011, Tarihsel ve Siyasal Bir Çalışma)*, Al-Gabda Yayınevi, Amman 2013.

EL-YEZİDİ, Ahmet, "As-Sabit ve El-Muteyir fi As-Siyase Al-Hariciye As-Suudiye (Suudi Arabistan Dış Politikasında Sabit ve Değişkenler)", *Al-Jazeera Centere for Studies*, Doha 2014.

EROL, Mehmet Seyfettin, "İran Perspektifinden Yeni Döneme Yönelik 'İşbirliği' Modelleri", *Türk Yurdu*, Cilt: 34, Sayı: 318, 2014, s. 16-19.

HALİL, Muhammed, "El-İttihad Al-Asiyevi Yuakid Ala Raful Hazır An Al-Melayip Al-İrakiye (Asya Birliği Irak Stadyumları Üzerinden Ambargonun Kaldırıldığını Teyit Etti)", *ALSUMARIA*, <https://www.alsumaria.tv/news/231974/-رفع-الحظر-عن-الاتحاد-الاسيوي-يؤكد-رفع-الحظر-عن-الملاعب-العراقية>, (Erişim Tarihi: 23.03.2018).

KASIM, Cemal Zekeriya, *Al-İlakat Al-İraniye Bil Mamleke Al-Arabiye As-Suudiye ve El-Haliç Al-Arabi Ala Ahd El-Usre El-Pehleviye 1925-1979 (Pehlevi Ailesi Döneminde (1925-1979) İran'ın Suudi Arabistan ve Arap Körfezi Ülkeleriyle İlişkileri)*, Arap Araştırma ve Çalışmalar Merkezi, Kahire 1993.

MUZAHİM, Heysem, "Uşruna Sene Min Umur Ac-Cumhuriye Al-İslamiye (İran İslam Cumhuriyeti'nin Yirmi Yılı)", *Ortadoğu Gelişmeleri*, Sayı: 92, Şubat 2000, s. 174-189.

SELAH, Rafat, *Al-İlaka Beyna Al-Arap ve İran: Mısır Numuzecen (İran ile Arap İlişkisi: Mısır Örneği)*, Dar Aş-Şuruk, Kahire 1999.

ZADE, Muhsin Emin, "At-Tahavulat Ac-Ciyupolitikkiye ve Al-Amn Al-Kavmi fi İran (Jeopolitik Dönüşümler ve İran'da Ulusal Güvenlik)", *Ortadoğu Gelişmeleri Formu*, Sayı: 84, Haziran 1999, s. 98-120.

ZRKLİ, Hayrettin, *Şbih Cezire Al-Arabiye fi Ahd Melik Abdülaziz (Kral Abdülaziz Döneminde Arap Yarımadası)*, Dar Al-İlim Limalayin Yayınevi, Cilt: 1, Beyrut 1982.

Structured Abstract

The Middle East is one of the rare regions of the world in which the proxy wars are taken place. Thanks to its natural resources, it has been able to attract the attention of the world. Moreover, the Islam is spread out from these lands. As a part, some of the countries in the region aimed to bring themselves to the leader of the Islamic world. In this context, when Saudi Arabia was founded in 1932, the Wahhabism became the official sect of the country.

Most of the institutions of the state are shaped according to wisdom and even school curricula are prepared according to it. In addition, the presence of important places in the Islamic world such as Mecca and Medina in Saudi Arabia is another important issue that encourages Riyadh to become a leader in the Islamic world.

On the other hand, in 1979 a republic was established on religious base in Iran. But this Islamic republic was built on the Shiite sect and Jaferism was accepted as the official sect of the country. Khomeini's enthusiasm to become a leading leader in the Islamic world was contrary to the mission Riyadh wanted to accomplish. Because Khomeini has not been so satisfied with this and aimed to carry the similar revolution in Iran to the countries of the region. Thus, the first Sunni-Shiite sectarian dispute emerged between Saudi Arabia and Iran. The competition of being a leader in the Islamic world is another matter of disagreement between the two countries. Saudi Arabia's cooperation with Western countries, particularly with the United States in military and security areas, is condemned by Iran. Because Tehran perceives such collaborations as a threat to its national security.

As a result, the two countries have a negative impact on four major crises, including Iraq, Yemen, Syria and Qatar. Iraq has almost turned into a proxy battlefield of these two powers. Since 2003, Tehran has made serious investments in different areas in Iraq, under its own interest and long-term strategy. The formation of Hasadi Shabi and its subsequent establishment on the legitimate

grounds within the framework of the Iraqi state means that Tehran has begun to eat the fruits of its investments in Iraq. In contrast, Saudi Arabia has provided both financial resources to al-Qaeda and ISIS terror organisation until 2014, and the young people of Saudi Arabian are used in different actions by sending them to Iraq. However, the situation began to change with the coronation of King Selmân Bin Abdulaziz in 2015. In particular, the Crown Prince Mohammad Bin Selmân has determined to approach Baghdad as a fundamental goal in the framework of a new strategy that he wants to apply against Iraq. This time, Riyadh is planning to help Iraq by implementing some projects that will relieve the people's reaction.

Iran wants to infiltrate Yemen through the Houthis and to pressure Riyadh. But Riyadh has responded with an Operation Decisive Storm, establishing a military coalition involving Arab countries, in order to neutralize the Houthis. As a result of the clash of the two sides, infrastructure in many provinces of Yemen has greatly been suffered and as a result of conflicts many civilian people have lost their lives. Despite Operation Decisive Storm is announced to end, air strikes continue. It is very difficult to maintain stability in the coming periods in Yemen, and developments lead to more intense conflicts.

Iran has severely increased its influence through in Syria the Shiite militia powers it supports, and has permanently distributed its own militias to different provinces of Syria in order to protect the sacred regions. Riyadh has been stressing since the outbreak of the crisis that Assad regime has no place in the future of Syria. On the other hand, it has provided financial, military and financial support some Syrian opposition groups.

Riyadh has been seriously disturbed because of the Iran's support for Muslim Brotherhood in Qatar and the Qatar's establishment of a good relations with Iran and the increase of the role of mediating in the region. Therefore, Saudi Arabia, Bahrain, Egypt and UAE have imposed an embargo against Doha. But Riyadh's efforts to neutralize Qatar have been reversed, and Qatar has agreed to expand cooperation with Iran in other areas.

As a result, Riyadh and Tehran, as two important representatives of the Middle East, are trying to solve problems and disputes between their neighboring and regional countries, not their own territories. Iran has been working on the Project of Shiite Crescent in the region, and tempted by the former Persian empire. The disputes between Saudi Arabia and Iran negatively affect the security of the Middle East. Because instead of directly responding to each other, war on the territory of other countries is being carried out. Riyadh-Tehran, therefore, causes many crises and problems in the region or causes the prolongation of an existing end. When we look into the past of binary relations, we can say that there is almost no compromise possibility. In this framework they have caused the problems in Iraq, Syria, Yemen and Lebanon to grow longer.

Ultimately, as a representative of two important sects in the Middle East, Riyadh and Tehran are trying to solve the problems and disputes between them, not on their territory, but in neighboring and regional countries. Iran has been working on the Project of Shiite Crescent in the region, and tempted by the former Persian empire. Disagreements between Saudi Arabia and Iran negatively affect the security of the Middle East. Because, instead of directly responding to each other, continuing their proxy wars in the territory of other countries. Therefore, Riyadh and Tehran are causing many crises and problems in the region to arise or to further extend an existing ones. If we look at the history of bilateral relations between these countries, we can say that there is almost no opportunity to compromise. In this framework, their relations are causing to further elongation of the problems in Iraq, Syria, Yemen and Lebanon. Iran's Security Strategies in Syria